

Rukopis překladu se nachází v:
Centrální katolická knihovna, Katolická teologická fakulta UK v Praze
pod signaturou: A 411

Články a oběžníky

(Hempel): Umění v posvátné službě 1964. St. Benno Verlag, Leipzig. (překladač úvodu ke knize).

Stavba kostela v duchu koncilu.

1/ Druhý ekumenický vatikánský koncil nás učí změnit své smýšlení vzhledem k podstatě liturgie. Liturgie není jen "kult", tedy uctívání Boha, nýbrž "obsahuje všechny úkony, které směřují k Bohu; tedy také dík, chválu, velebení, vzývání, prosbu, smír". Především ale "je nejen souhrnem úkonů stoupajících od nás k Bohu, které se jménem Církve přinášejí Bohu. Není vůbec především tímto stoupáním k Bohu. Je daleko spíše působením Boha skrze Krista v Duchu Svatém na nás, a to působením skrze Církev a pod posvátnými znameními (slovy, jednáním, věcmi). A naše konání v liturgii je jen odpovědí na toto boží působení, zase v posvátných znameních" (E. J. LENGELING).

Musíme tedy také změnit své smýšlení vzhledem k podstatě "kostela" jako domu božího, a vzhledem k stavbě kostela. Ještě před stoletím se říkalo v zásadách pro stavbu kostela, vytyčených kolínským diecézním synodem: "Kostel je především ... domem, přinášeným živému Bohu věřícími jako votivní dar, v němž přebývá Pán". Zajisté je v tomto smyslu božím domem. Ale především je něčím jiným: "Kostel" je "dům církve, dům obce", Bohem nám věnované místo setkání s Kristem přítomným a činným v oběti, slově a svátosti, spíše místem přijímání boží milosti než naším "votivním darem Bohu".

2/ Taková změna smýšlení má své velké praktické důsledky. Kostel jako "votivní dar nekonečnému Bohu" má tendenci k sakrální kultovní stavbě, která i v rozměrech tíhne k "nekonečnu", sotva má na zřeteli obec zde a teď shromážděnou, jako tomu bylo ve středověkých katedrálách.

V mentalitě koncilu nehledejme žádnou (pokonstantinovskou) katedrálu, nýbrž "dům obce", který symbolicky a v celém uspořádání odpovídá "ecclesia kyriake", "shromáždění Páně" zde a teď shromážděného "lidu božího" a slouží nejlépe působení Boha mezi námi.

3/ Církev jako "lid boží" zahrnuje všechny stavy církve: Bohem ustanovené zástupce úřadu ("hierarchii") jakož i laiky; "servi", t. j. povolání a posvěcené "služebníky Boha a chrámu", jakož i "plebs sancta", "svatý lid". V stavbě kostela musejí oba dostat své pravé místo: v presbyteriu zástupci obce a v navazujícím hlavním prostoru nejen "slyšící", nýbrž "v aktivní účasti na liturgii shromáždění věřící, kteří mocí křtu mají

právo spoluslavit". První prostor slouží druhému. V obou "slouží" nekonečně se sklánějící Pán "obci vyvolených" a skrze ni všem lidem na zemi k jejich vykoupení. A vykoupení přinášejí v oběť jako odpověď ve svaté, Bohem řízené společnosti, a ve formě jí darované svou "bohoslužbu".

4/ Kristus nám daruje v liturgii Svou svatou přítomnost a Své působení v rozmanité formě. Je přítomen a činný: ve společenství "ecclesia collecta", svaté "synaxis" kléru a lidu, "shromáždí-li se, aby hlásali a slyželi slovo boží, aby se modlili, v eucharistické oběti uchystali hostinu a tuto hostinu pak slavili skutečně jako spolustolovníci, přijímali jiné svátosti, a cítili se jako bratrský svazek lásky" (F. KLOSTERMANN). Konstituce o liturgii praví: "když se Církev modlí a zpívá" (č.7.).

Tato obec a její společenství zakazuje všechny rozdělující přepřepážky mezi presbyteriem a místy pro "plebs sancta". Ve stavbě kostela musí nalézt viditelný výraz jednota "lidu Božího". Kristus je přítomen v oběti mše, "v osobě toho, jenž koná kněžskou službu" (konstituce o liturgii). Posvátný řád žádá pro své svěcené kněžstvo zvláštní místo, "presbyterium" a to v čele celého shromažďovacího prostoru. To žádá hierarchický řád. Ten je ovšem svého druhu, ve smyslu Kristově, který pochopil Sjou "vládu" jako poníženou službu — až k otrocké službě mytí nohou. Pojetí "presbyteria" v kostelích má v budoucnosti také dát svědectví o ochotě presbyterů "k pokorné službě v obci". Přesto musí v presbyteriu stát nejen oltář, ale jsou zde — jak to odpovídá požadavkům obnovené liturgie — tři póly: oltář k slavení svaté eucharistie, sedadla "sluhů Božích" (presidia) a dále místo (a k tomu nutné zařízení) k hlásání. "Přítomen je Kristus ve Svém slově, neboť On sám mluví, čtou-li se svatá písma v kostelích" (konstituce o liturgii).

5/ Nejdrahocennější přítomnost Páně zakoušíme v eucharistické oběti a hostině a pod uchovanými eucharistickými způsoby. Místo pro hlavní oltář je "středem" svatého shromáždění, t. j. místem mezi presbyteriem a lidem. Na něm se konsekrují posvátné dary přesně podle příkazu Kristova službou celebrujícího kněze. Spoluobětovat může a má ale také "svatý lid boží".

Pro oba, kněze i lid, je oltář úctyhodným stolem svaté hostiny, již se mají zúčastnit všichni, proto by měl stát "mezi presbyteriem a lidem". (Od zadní stěny choru stojí oddělen; jen tak může, jak se to má dít, být obcházen.) Jeho největší ozdobou je pravost a krása kamenného materiálu a vznešená jednoduchost forem. Na něm nemá co hledat nic, co nesouvisí se slavením eucharistie jako oběti a jako svátosti. Oltářní mensa je ozdobena jedině pěti konsekračními kříži, jinak by měla zůstat co možná nedotčena. Hrob s ostatky nemusí být do ní vtesán. *Pontifikale Romanum* zná proto také jako vhodnější místo střed spodní stavby (jako např. v novém oltáři katedrály sv. Hedviky v Berlíně) nebo skříň pod oltářem. Kříž a svíce mohou jak stát na oltářní desce, tak obklopovat oltář.

6/ Nejsvětější se uchovává obyčejně ve svatostánku ve středu hlavního oltáře. Je-li ovšem svatostánek příliš velký, překáží celebraci tváří k lidu. Poněvadž však mají být ve smyslu obnovené liturgie v každé mši svaté dary nově konsekrovány, stačí malý svatostánek, který musí být o to vzácněji vyzdoben. Zajisté odpovídá vytvoření vlastní

kaple Nejsvětější Svátosti lépe jasnosti vždy nového konání eucharistické oběti a hostiny a bylo by také vhodnější pro osobní nerušenou pobožnost a uctívání Nejsvětější Svátosti. Tak by zůstal hlavní oltář volný pro vlastní celebrování slavnosti eucharistie, na které se shromažďuje celá pozornost shromážděné obce. Vedlejší oltáře nesmějí proto také zakrývat pohled na hlavní oltář. Vhodně jší místo by pro ně bylo v postránních kaplích.

7/ Zdá se, že ve staré době byla katedra, sedadlo biskupa, v kostele ještě důležitější než oltář. J. A. JUNGMANN podává zprávu o jednom egyptském křesťanském kostele na počátku 4. století, který měl vpředu pevnou katedru, zatím co oltář byl čas od času přinášán na počátku slavnosti eucharistie. Tak byl kostel na prvním místě shromaždištěm obce s biskupem a klerem. Na trůně říkal biskup kolekty. Odtud měl promluvy.

Tak je také dnes v biskupských chrámech střed apsidy vhodným místem pro trůn. K němu se řadí místa nebo lavice pro kapitolu a kněze. Faráři (popř. celebrujícímu knězi) nepřísluší žádná katedra. Apsida je vhodným místem také pro jednoduchá sedadla nebo lavice kněží, kteří ovšem jménem a jako spolupracovníci biskupa předsedají posvátnému shromáždění.

Lze očekávat, že co nevidět bude reformou liturgie celá slovní bohoslužba od oltáře oddělena. Pak bude kněžská lavice při východní stěně kostela s presidiem celebranta místem liturgie. Právě tak také při koncebraci.

8/ Podle Konstituce o liturgii má být "stůl svatého Slova Božího" v budoucnu jak při obětování mše tak také ve vlastní čtené bohoslužbě bohatěji pokryt. Má-li být hlásání slova odděleno od oltáře, který ovšem podle podstaty slouží jedině svaté eucharistické oběti a hostině, musí být pro ně podle jeho hodnoty vlastní místo: pevně stavěné ambony nebo lektoría k hlásání svatých čtení.

Tatáž místnost k shromažďování bude tedy "muset být nejprve domem, v němž může obec slyšet dobře a pohromadě slovo Boží, v něm pak se může za vedení liturgie k Bohu modlit a na to se shromáždit kolem stolu" (F. KLOSTERMANN).

"Smíme doufat, že v budoucnu bude platit nejen pro čtení epištoly, ale i pro čtení Scholy, že liturg jí naslouchá a že stejným způsobem jaké obec a s ní spojen bude zpívat zpěvy ordinaria a jen tam bude jednat sám, kde vykonává svou neodlučitelnou funkci: při přednesu orací a eucharistické velké modlitby" /H. KAHLEFELD/.

Josef GÜLDEN

Zásady pro stavbu kostela

(dekrety Kolínské diecézní synody)

Právě před deseti lety byly uveřejněny Kolínskou diecézní synodou zásady pro stavbu kostelů, které jsou od té doby závazné pro architekty a stavebníky jako diecézní právo.

Studium těchto dekretů je zajímavé nejen pro umělce a architekty, nýbrž i pro kněze a laiky, kteří se snaží utvořit si úsudek. Na platnosti neztratila tato ustanovení dodnes nic. Nejsou také vázána na Kolínskou diecézi.

V minulém desetiletí byly na základě těchto směrnic postaveny a přestavěny četné kostely. Můžeme už dnes říci, že jsou mezi nimi znamenitá díla sakrálního umění. Některé z nich jsou ve svém vnitřním zaležení tak prozíravě promyšleny a uspořádány, že budou moci sloužit obnovené liturgii podle druhého vatikánského kécilu beze změny. Zajisté vděčíme za to v první řadě dobrým architektům, ale správné bude asi právě tak, že mnohé tvůrčí síly se rozvinuly právě teprve na základě jasných a moderních pokynů synody. Dále otiskneme ve výtahu dekrety synody, pokud se týkají stavby a vybavení kostelů. Architektům, umělcům a stavebníkům naší diaspory poskytnou jistě hojnost dobrých podnětů.

Práce pro dům Boží — služba pro Boha

Každá práce pro dům boží, ať je bezprostřední nebo nepřímá, je službou pro Boha a službou na Těle Kristově.

Tato práce může být proto konána jen z víry a v úctě, poctivosti a skromnosti před Bohem. Na takové práce mohou být kladena nejvyšší měřítka. Na drahocennosti materiálu záleží při tom méně, než na dobré práci a co možná nejlepším ztvárnění.

Zásady o zařizení domu Božího

Ruční práce má vyšší hodnotu než práce strojová. Přiměřeným tvarem je tvar umělecký. Vnitřní jednota, jedinečnost a jí vlastní schopnost bezprostředního účinku jsou znaky uměleckého díla. Umělecké dílo v kostele je tehdy nejdokonalejší, je-li jeho tvar určen vysoce křesťanským obsahem. Z něho bere krása svoji míru. (Pokyn *Svatého officia* z 30. června 1952). Zásadně by proto pro dům Boží měla přicházet v úvahu jen díla umělců.

Sériové výrobky, zvláště čistě tovární zboží, a většinou také kopie nemohou být uměleckými díly, už proto, že nemají znak jedinečnosti. Předstírání bohatství a napodobování vzácnějšího materiálu odporují žádané poctivosti.

Kýč v každé formě lze těžko srovnat s důstojností domu božího. Falešný pathos nemůže nikdy nahradit křesťanskou výpověď. Náboženskými symboly se nestane vnitřně profánní umělecké dílo křesťanským. Jako při modlení jsou také zde

předstíraná dětinnost, falešná vroucnost a každá zmžkčilost nepravdami, ne-li dokonce lží. Nemá se však přehlížet, že také méně cenné může být nositelem náboženského. Kde se ještě nenalezla žádná jiná forma, nemá se postupovat obrazoborecky vůči tomu, co je po ruce, i když to není dosti cenné.

Vřelost citu a srdečnost náleží k podstatě obrazu zbožnosti, která vyjadřuje účast na životě Páně a jeho svatých. Sentimentalita však ruší zbožnost i obraz zbožnosti. Postupuje-li se podle předchozích všeobecných zásad, shoduje se církevní umění s pravou křesťanskou tradicí a se samostatnými zákony, na nichž spočívá (srv. can. 1164, §1, Poučení sv. Officia z 30. června 1952).

Forma kostela a postavení oltáře

Kněz a obec se dnes snaží být při posvátné liturgii spolu v těsném vzájemném styku. To má pro formu, kostela a postavení oltáře rozhodující význam. Proto je třeba vyhnout se všemu, co posiluje odtržení oltáře od obce, na př. velká vzdálenost od obce, přehnané vyvýšení chóru a jeho zaclonění po stranách. Nutné zdůraznění může získat oltářní prostor náležitou šířkou význačným osvětlením a tím, že se i za oltářem ponechá štědře prostor.

Je třeba vítat, obklopuje-li obec ve svém rozestavení oltář ze tří stran, tak bude stát nejspřávněji. Z tohoto postavení bude vyrůstat organicky dobrá forma kostela.

Katolická církev vidí člověka jako bytost sociální a jako individuum. Proto má být dán při stavbě kostela také individuálnímu modlení inspirující a náležitý prostor. Postranní loď a vedlejší kaple a krypta mohou být vhodným obvodem; postranní loď a vedlejší kaple poskytují také z pastoračních důvodů místo pro postavení zpovědnic. Neodvisle od praktických pastoračních hledisek má už prostor kostela dávat tušit tajemství božského. Nemusí být bezpodmínečně přehledný na jeden pohled.

Vnějšek domu božího

Kostel ale získává svou tvářnost také jako výraz a představa obce a jejího konání. Vnějšek kostela nechť nepostrádá podle svého významu velikost, ať však zůstane prostý a vyvaruje se duté monumentality. Ať ukazuje už ve své odlišnosti od profánního stavebního díla posvátnou oblast.

Péče a hospodárnost volené konstrukce, o trvalost použitého materiálu a řemeslnou čistotu provedení musí zůstat spojena a úsilím o uměleckou kvalitu našich kostelů.

Nouzové koately

V žádném případě nesmějí být přinášeny Bohu jako votivní dar nepravé výtvořiny, neboť jsou nedůstojné a urážejí slávu Boží. I tak zvaný nouzový kostel musí ještě mít svou důstojnost.

Oltářní okruh

Oltářní okruh zaujímá celý prostor kolem oltáře. Je hrubým zneuctěním tohoto posvátného okruhu a místa svaté oběti, používá-li se prostoru za oltářem nebo dokonce pod oltářní deskou jako odkládacího prostoru pro nějaké věci, i kdyby šlo o oltářní nebo mešní nářadí. Nedostatek prostoru a zvyk nejsou omluvou pro takové zneužití. U novostaveb je třeba vždy pamatovat na dostatečně velké odkládací prostory v sakristii.

Oltář

Ut missae sacrificium super illud celebrari possit, altare debet esse, secundum liturgicas leges, consecratum; idest vel totum, si agatur de immobili vel, ara tantum portatilis, si de mobili. (can. 1199, §1).

V konsekrovaném kostele musí být nejméně jeden oltář, v první řadě hlavní oltář, nepohyblivý, altare fixum (can. 1197, §2).

Altare fixum se musí skládat z desky z přírodního kamene, mensa, která se prostírá nedělně přes celý oltář, a ze spodní stavby pořízené rovněž z přírodního kamene, stipes, s nímž je deska pevně spjata (can. 1198); aspoň čtyři nárožní podpěry spodní strany musí být zpracovány z přírodního kamene. prostor mezi podpěrami smí být uzavřen jiným materiálem.

Obložení spodní stavby nepostavené z přírodního kamene tenkými nenosnými deskami z přírodního kamene nemůže se pokládat za náhradu spodní stavby z přírodního kamene, popř. za pevné podpěry z přírodního kamene.

Hlavní oltář má mít nejméně dva, ne však více než tři stupně. U pobočního oltáře stačí jeden stupeň.

Oltářní kříž

Obraz Ukřižovaného může být plastika nebo malba. Je-li krucifix postaven nad oltářem, může se použít pro jeho vytvoření kovu, slonoviny, dřeva nebo kamene; může také být namalován. Stojí-li však oltářní kříž v jedné řadě se svícny na oltáři, má být z kovu.

Tvar a výraz musí v každém případě odpovídat tomu, jenž má být zpodoben. Oltářní kříž má být nejcennějším kusem oltářní výpravy. Je nepřípustné postavit oltářní kříž před dvířka svatostánku nebo jej na ně připevnit.

Vybavení a výzdoba oltáře

Vysoká důstojnost oltáře vyžaduje zvláštní pečlivost o oltář sám a jeho vybavení (kříž, svícny, roušky mešní nářadí, bursa, nádoba na omývání a j.). Nároky na toto vybavení musí být tím vyšší, čím bližší je jejich vztach ke svaté eucharistii. V každém případě by měla mít nejúzkostlivější čistota přednost před výzdobou.

Oltářní svícny a svíčky

Oltářní svícny jsou nosičem svíce, která je symbolem Krista tím, že představuje světlo, život a oběť. Proto nesmějí být svíce nahrazeny elektrickým světlem. Z téhož důvodu jsou tak zvané hůlkové svíce (atrapy) nedůstojné použití na oltáři. Svícny nemají vynikat nad kříž výškou a ceností.

Oltářní roucha a korporály

Oltářní roucha, korporály, paly a purifikatoria přicházejí do nejbližšího styku s Nejsvětějším. Mají být zhotoveny z čistého plátna. Zvláště pak korporály budtéž z nejvzácnějšího plátna; poněvadž před Nejsvětějším se jeví každé lidské umění malým, obejdou se nejlépe bez jakékoli ozdoby.

Svatostánek

Účelové určení svatostánku vyžaduje, aby byl uvnitř nejúzkostlivěji udržován čistý a vypraven s nadevše největší láskou a péčí. Také vnější strany svatostánku zaslouží nejpečlivějšího provedení. Jestli vůbec kde, pak je na celém svatostánku umělecká výzdoba v nejvyšší kvalitě na místě.

Výzdoba oltáře

Je obvyklé stavět květiny jako ozdobu na oltář. Výzdoba však přesto nesmí nabýt takových rozměrů, aby ubírala výpravě nebo dokonce oltáři samému na významu a překážela celebrujícímu knězi. Také vázy musejí tvarem a materiálem odpovídat posvátné službě.

Symbolický charakter oltáře zakazuje oltářní roušky nějak vyzdobovat. Ze stejných důvodů je nemrav, mimo svatou oběť uchovávat tabulky kánonu a jiné předměty na mense, snad pod ochrannou pokrývkou.

Křtitelnice

Křtitelnice je *vas sacrum*¹, poněvadž se v něm uchovává ona svěcená voda, pramen života, z něhož se člověk znovu rodí údem Těla Kristova (Io 3, 5).

Křtitelnice může být z kamene nebo z kovu nebo keramickým výrobkem, musí však být vodotěsná. Proto z důvodu udržování čistoty doporučuje se podle okolností vložka z neoxydujícího materiálu nebo z polévané hlíny, ne však z aluminia nebo smaltovaného železného plechu, vložka má vždy odpovídat hodnotě křestní vody.

Křtitelnici je třeba poklopem těsně uzavřít a zámkem zajistit. Křtitelnice má být postavena na patřičném místě kostela, možno-li ve vlastní kapli. Podle křestního obřadu měla by se tato křestní kaple nalézat nedaleko vchodu. Křestní kaple má být od kostela oddělena mřížemi.

¹ Posvátná nádoba. Pozn. ed.

Křížová cesta

Křížová cesta může být postavena buď v kostele samém nebo ve zvláštní kapli nebo také venku v okruhu kostela; když je nepostradatelná pro pobožnosti a soukromou zbožnost, nesmí se přec zapomínat, že je ve výpravě liturgického prostoru podřadného významu a proto např. nesmí zakrývat apoštolské kříže.

Obrazy zastavení mají být umělecky bezvadné a vyjadřovat obsah v přiměřené formě a srozumitelnosti.

Odpustky spojené a modlením křížové cesty nejsou připevněny na obrazy nýbrž na dřevěné kříže, které proto nesmějí chybět. Jak opatření tak i zařízení křížové oesty potřebují schválení biskupa.

Varhany

O postavení varhan jest nutno se poradit při novém plánování nebo zřizování kostela s architektem a znalcem varhan, ustanoveným arcidiecézí. Varhany nemají být umístěny ve věžních prostorách s malými otvory ke kostelu nebo v silně zastíněných postranních prostorách. Je důležité, aby nad varhanami zůstalo dosti volného prostoru, aby se zvuk mohl šířit v kostelním prostoru. Varhany, nebo aspoň jejich část stroje mají být z akustických důvodů, postaveny v těsném spojení zpěváků schórem.

Pro svou velikost mohou varhany velmi ovlivnit vzhled kostela. Proto je třeba věnovat zvýšenou pozornost uměleckému provedení jejich čela (prospektu). Je třeba úzké spolupráce mezi stavitelem varhan a architektem.

Zvony

Každý kostel má být vybaven zvony. Je třeba pečovat o důstojné zvonění (can. 1169, §I). Jako všechno co patří k budově kostela, je také nutno zvony považovat za votivní dar, a tak s nimi zacházet. Proto je třeba klást zvláštní váhu na materiál, formu a hudební kvalitu. Poněvadž zvony neslouží slávě obce, nýbrž slávě Boží, je nevhodné volit velké, nákladné, ale méně dobré zvonění místo malého ale ušlechtilého.

Pořízení zvonů podléhá schválení, i když jsou zvony darovány.

Nahrazovat zvony elektroakustickým přenosem zvonění je zakázáno.

Nátěr a vymalování

Nátěr má specificky odlišovat posvátný prostor od jiných, profáních prostorů. Slouží čistotě a vyzdobení kostelního prostoru a má tedy zároveň úlohu sloužit a povznášet.

I jednoduchý nátěr je třeba provést podle dobře uvážených a uměleckých hledisek. Nátěr má zvýraznit radostnost a slavnostnost, vážnost a důstojnost katolického domu božího.

Mimo nátěr je vymalování pro kostel charakteristickou výzdobou. Vedle toho slouží i poučení věřících.

Také pro vymalování platí, že se v kostole směji uplatnit jen skutečná umělecká díla. Je lépe zcela se zříci obrazů, než dát vymalovat ne dost umělecky.

Umísíují-li se v kostele obrazy, je nejdůležitější volba témat. Celkové vymalování kostela by mělo vycházet z jedné jednotící myšlenky.

V oltářním prostoru je třeba dáti přednost tématům, která souvisejí s posvátným děním na oltáři. Epická zobrazení zde nejsou na místě. Zvláštní pozornosti vyžadují symbolická znázornění. Symboly jsou posvátná znamení pro nevyslovitelné obsahy a nikoli lacinou náhradou za obrazy.

Okna

Úlohou oken je osvětlovat prostor kostela, a jako díl kostelní stěny oddělit posvátný prostor od přírody. Ornamentální okna a zvláště teprve zasklení oken s figurativním znázorněním směji být provedena jen podle návrhů skutečných umělců.

V daném případě je třeba vymalování a figurativní zasklení oken podřídit jednomu společnému tématu. Také jednoduché zasklení oken by měla být pečlivě provedena.

Osvětlení

Umělé osvětlení slouží k tomu, aby umožnilo věřícím aktivní účast na bohoslužbě. Nemá za úkol "vyvolat působivost" prostoru nebo docílit jiných "efektů".

Osvětlovací tělesa by měla být pečlivě tvarována a nenápadně umístěna. Také při slavnostním zesilování osvětlení, zvláště v choru, je třeba se vyhnout každému teatrálnímu účinku.

Orámování oltářů, obrazů, soch a částí architektury žárovkami a neonovými světly je nedůstojné a výslovně se zakazuje.

Paramenta

Paramenta mají za úkol zahalovat a vyznačovat v úctě posvátné věci nebo pozdvihovat osoby fungující při posvátné službě z přirozené oblasti, označit je podle jejich úřadu a vystrojit podle stupně slavnosti.

Stejná důstojnost každého obnovení oběti Kříže vyžaduje na všechny dny církevního roku pečlivě a důstojně připravená paramenta. Používání zvláště cenných paramentů o velkých svátcích je nanejvýš rozumné a samozřejmé.

Na tzv. denní roucha a jejich udržování v čistotě a opatrování je třeba vynakládat zvláštní péči.

Při nových porízeních odmítněme továrensky zhotovené paramenta vždyť důstojná paramenta se dnes zhotovují za přiměřeně ceny. Všechno změkčilé a módní

neodpovídá strohé vážnosti liturgie a symbolisování Krista.

Prohlídky

Představenstvo kostela má ročně s při bráním odborníků konat prohlídky.

U staveb je zvláetě nutno dbát na stav střech, žlabů a jejich odpadních rour (udržování v čistotě, odvod vody ze střechy) jakož i krovů (u dřevěných krovů je třeba ročně přezkoušet, zda je snad nenapadl červotoč nebo zda se netvoří houba; na železných krovech je zapotřebízkoušet nátěr). Také hromosvody se mají podrobit zkoušce. U trhlin ve zdivu je třeba pečlivě sledovat změny. Půdy je nutno vyklidit od nepotřebných věcí a stavebního rumu. Ložiska zvonů a závěs srdce zvonu, varhany (u dřevěných pítal dbát na červotoče) je třeba jednou za rok pečlivě prohlédnout.

O každé prohlídce sepsat protokol, který je nutno pečlivě uschovat. Škody nutno co možná brzo odstranit. O větších škodách podat zprávu Ordinariatu nebo Centrálnímu vikariátu.

Směrnice pro vzhled domu božího z ducha liturgie

Z příkazu a za spolupůsobení "Liturgické koise" skoro před desíti lety sestavil Th. KLAUANER.

Liturgická komise je grémiem znalců, které je přiděleno referentům liturgie biskupské konference ve Fuldě, biskupům v Mohuči a v Pasově. Komise má úřední charakter. Následující text byl tedy přijat liturgickou komisí a předán oběma biskupům fuldské biskupské konference.

Základy

Křeaianský dům boží je posvěcená a — už neodvisle od eucharistie — zvláštní přítomností Boží naplněná budova, v níž se shromažďuje lid boží. Shroaážduje se zde totiž:

- za prvé a především, aby slavil obnovení výkupné oběti Kristovy;
- za druhé, aby přijímal ovoce výkupné oběti Kristovy ve svatých svátostech;
- za třetí, aby slyšel slovo Boží;
- za čtvrté, aby vzdával svůj hold Kristu přítomnému v eucharistickém chlebě;
- za páté, aby se oddával mimoliturgickým pobožnostem.

Křesianský dům boží je, předně, jedinečným způsobem "stanem Boha mezi lidmi" (Offb 21. 3), místem, na němž se dá Bůh od své obce s jistotou nalézt; Je to "otcovský dům" /srv. Luk 15, 17/; je to "královský palác" Boha (basilica).

Křesťanáký dům boží neslouží vsak jen za liturgické a mimo liturgické shromaždiště obce, nýbrž i jako místo pobožnosti jednotlivého věřícího. Z toho, co bylo právě řečeno o určení podstaty a účelu křesťanského božího vyplývá, že mu náleží nesrovnatelná důstojnost. Křesianský dům boží je, za druhé, místem, na němž se tvoří a vyspívá Církev, Tělo Kristovo, proto také významný symbol tohoto Těla Kristova.

Křesťanáký dům boží je, za třetí, místem, na němž se děje konečné sjednocení Boha se svým lidem, pročez byl také dům boží označen právem nebeským Jerusalemem, jenž na zem sestoupil.

Na druhé straně vyplývá z rozmanitosti účelu domu božího, že jeho zřízení je obtíženo zvláštní problematikou. Eucharistické slavení oběti klade jiné prostorové požadavky než udělování svátostí křtu a pokání, udělování svátostí jiné než kázání, kázání jiné než eucharistický kult, eucharistický kult jiné než lidová pobožnost, lidová pobožnost opět jiné než soukromá pobožnost. Je úloha stavitele chrámu najít řešení, které bude vyhovovat použití domu božího různým účelům co možná nejdokonalejším způsobem. Ne ve všech křesťanských chrámech světa se koná eucharistická obět, udělují svátosti, hlásá slovo a vykonává kult eucharistického Krista přesně stejným způsobem. Během staletí se proto vytvořilo více způsobů tak zvaných "liturgií" nebo "ritů". Nejdůležitější liturgie jsou římská a byzantská, první závazná pro západní biskupství, druhé pro církve východu. Při vši shodě v podstatném mají římská a byzantská liturgie přece zcela různý ráz. Proto také nemůže chrám, v němž m má slavit římská liturgie být zcela stejným chrámem, který

má sloužit byzantské liturgii.

Chrám je určen pro boží lid našich dnů. Má se proto tak upravit, aby lidé přítomní cítili, že k nim promlouvá. Nejvýznamnější potřeby člověka naší doby musejí v něm na cházet své splnění: touha po společnosti, touha po pravdě a ryzosti, přání, dojít od periferního k centrálnímu a podstatnému, touha po jasnosti, jasů a přehlednosti, touha po klidu a míru, po teple a skrytosti.

Důsledky

Bylo by nesprávné, zřizovat dům Boží, kancelář charity, faru a farní knihovnu, byt faráře a kostelníka bez naléhavých důvodů na oddělených místech. Toužebným ideálem by bylo, prostorově sjednotit všechna tato zařízení v jeden související "domus ecclesiae", aby úzké vztahy domu božího a kněze, eucharistie a charity... bylo také vidět zvenku, Nebylo by dobře, položit dům Boží bez nutnosti bezprostředně nu hlučící obchodní třídu, tolik je třeba lidstvu ponořenému do pozemského důrazně ukazovat na věčného Boha. Bylo by vítáno, kdyby věřící museli cestou do domu božího nejdříve projít pásmem mlčení a usebrání, tedy chráněným prostranstvím nebo vzhledným atriem a tak by byli připraveni na Bohem vyplněné ticho posvátného místa. Bylo by nesprávné, připodobnit vnější stavbu domu božího v jeho rozměrech a obrysech v jeho členění a dekoraci profánním stavbám doby a okolí tak dalece, že by připomínal světské stavební dílo. Rovněž by bylo nesprávné, kdybychom chtěli obracet pozornost chodců dryáčnickou mluvou na dům boží u cesty.

Naší snahou bude jistě hlásat odlišnost, nadsvětiskost, božskost toho, co se děje uvnitř božího domu jeho zevnějkem právě tak důstojně jako přesvědčivě a při tom přece včlenit dům boží harmonicky do jeho okolí.

Špatně by uvažoval, kdo by při projektu vchodu do kostela myslel jen na problémy ochrany proti větru a regulace dopravy. Muselo by se opět usilovat o to, aby se věřícím už působivou stavbou bran domu božího, především hlavním portálem, ukazovalo důrazně na přirovnání s branou církve — na nebeskou bránu.

Bylo by mylné při plánování vnitřního prostoru nevycházet od eucharistické oběti, nýbrž, jak se to často dělo, od kultu eucharistické přítomnosti Krista a proto ladit prostor jednostranně na výzývání a kontemplaci. Tak postupovat bylo by falešné, poněvadž v pořadí účelů domu božího nestojí na prvním místě kult eucharistické přítomnosti.

Problém s konkurencí různých účelů domu božího dá se uspokojivě řešit jen tím, že se nějak oddělí, kde to je možné, prostor pro slavení eucharistické oběti od prostoru určeného pro eucharistický kult a pokud možno se ještě pamatuje na prostory pro svátosti křtu a pokání. Potom by mohl každý díl dostat stavební ztvárnění, jaké odpovídá jeho zvláštnímu určení.

Dům boží je v prvé řadě určen slavení eucharistické oběti. Tato slavnost ale je ve smyslu západořímského pojetí liturgie "akcí", především akcí Krista a jeho reprezentantů, kněží, ale také akcí obce. Vrcholné akce obce jsou aklamace před prefací a *amen* po kánonu jakož i průvod k obětování a k přijímání, z nichž se prvé ovšem dnes jen zřídka vidí. Suouhra těchto akcí vyžaduje prostor zaměřený nějak k oltáři, který

obe strany, kněze a obec, jasně rozlišuje a otvírá volnou cestu pro průvod v obou směrech. Ideálem by proto byl dum boží, který plně vyhovuje těmto požadavkům římské liturgie — zaměření prostoru na oltář, jasné vzájemné postavení kněze a obce, možnost spořádaného průběhu průvodů k oltáři a zpět, aniž by vznikla velká vzdálenost mezi oltářním prostorem a nejzaššími místy prostoru obce.

Oltář je podle svého původního významu místem, na němž se zdvihá země k nebi. V křesťanstvu je oltář podle svého určení obětním a hodovním stolem lidu božího a tím zároveň místem eucharistického zjevení Boha mezi námi. Poněvadž se ale Bohočlověk na oltáři zpřítomňuje konsekrací, je oltář — i bez svatostánku — trůnem Kristovým. A poněvadž oltář je trůnem Kristovým viděli v něm také staří symbol Krista, neboť trůn symbolizuje vladaře. Z toho všeho vyplývá, jak je nesprávné, dělat z oltáře nástěnnou konzolu, nebo jej tak uzpůsobit, jako by bylo jeho úlohou jedině nebo převážně v tom, být podstavcem pro svatostánek a kříž, pro svícny a relikviáře, tabulové malby nebo skupiny figur.

V ideálním domě božím je oltář svým izolovaným a mírně zvýšeným postavením, v němž je jej možno obejít, svým vyváženým obrysem a vybraností voleného materiálu, svou monumentalitou odpovídající rozměrům domu božího vhodným vedením perspektivních linií prostoru, zřetelně charakterisován jako vlastní svatyně, jako srdce celého zařízení. Ideální dum boží bude uvnitř i vně promyšlen a formován od oltáře.

Bylo by nesprávné upouštět bez závažného důvodu od směru božího domu od západu na východ, jenž spočívá v úctyhodné tradici. Budeme raději znovu přibližovat hlubokou a krásnou symboliku modlitby čelem k východu prozumění a vědomí věřících a tím také zase oživovat orientování našich kostelů. Mohé náznaky ukazují na to, že v domě božím budoucnosti bude kněz opět jako kdysi stát za oltářem a celebrovat s tváří k lidu, jak se to děje ještě dneska ve starých římských basilikách; na všech stranách slyšitelné přání, zřetelněji vyjádřit eucharistická společenství stolu, zdá se podporovat toto řešení. Zákon orientace modlitby by takovému vývoji nestál v cestě, neboť novým ideovým cílovým bodem orientace na východ je Bůh a Jeho jednorozený Syn, kteří jsou myšleni jako Slunce na východě trůnící a od východu přicházející. Nyní se však děje toto přicházení Boha, tato Theophanie, na oltáři. V křesťanském domě božím nachází tedy orientace modlitby svůj cíl na oltáři; k němuž se mají proto obracet kněz i obec.

Přece by snad bylo nesprávné, kdybychom chtěli také ve větších kostelích stavět oltář bez všech okolků na konci prostoru, jak se dělo ve starokřesťanské době na mnoha místech u domů božích sálového typu ("jednoprostorový kostel").

Věci i tradici přiměřenější by bylo, kdyby se ve větších kostelích pro oltář oddělilo obdélníkové, polookrouhlé nebo mnohoúhelníkové sauctuarium (chor) zřetelně od ostatního prostoru ("kostel dvouprostorový"). Bylo by nesprávné, opatřit uzávěrkou stěnu sancturia okny tak, že by se tím zatěžoval pohled na oltář. Právě tak by bylo však nesprávné, kdybychom chtěli vyzdobit tuto uzavírající stěnu figurativními obrazy, které nesouvisejí bezprostředně s eucharistickým slavením oběti

nebo se nehodí k celému církevnímu roku.

V ideálním případě se bude architektura a dekorace sanctuaria volit tak, aby neobracely pozornost na sebe, nýbrž na oltář a posvátný úkon, který se na něm odehrává. Tam kde mají být v sanctuariu opatřeny figurativní vyobrazení, vezmou se ze světa představ eucharistické velké modlitby, t. j. textu mezi *sursum corda* a závěrečnou doxologií. V každém případě nebudeme volit historické výjevy, nýbrž statické motivy,

Bylo by nesprávné členit vnitřní prostor domu božího tak, že by obec ztrácela vědomí, že je účastní bohoslužby jako jednota, jako uzavřená rodina. Ale bylo by také nesprávné, chtěl-li by kdo upravit prostor tak, že nezbude nikde tichý kout k soukromé modlitbě. Ideálním řešením by byl asi dům boží, který má přiměřený prostor názorně představující jednotu shromážděných pro velkou obec nedělní a sváteční, jakož i obec všedního dne a který má při tom přec zákoutí pro pobožnost, které si může přát jednotlivec, pro svou soukromou pobožnost.

Bylo by škoda, kdyby usebrané soustředění bohoslužebného prostoru na oltář rušily vedlejší oltáře a sochy, zavedení křížové cesty a zpovědnice, nevhodně rozdělená světelná tělesa a řady lavic a přehled věřících byl odvrácen všemi těmito věcmi od svátosti.

Měli bychom všechny přebytečné příkrasy nechat stranou a všechny nepostradatelné součásti zařízení, jako např. vedlejší oltáře a zpovědnice podle možnosti umístit do vedlejších prostorů nebo do spodního kostela. Co však musí být ponecháno v hlavním prostoru, bylo by třeba sestavit a uspořádat tak, aby to nerušilo klidný tok prostoru k oltáři.

Bylo by nesprávné, neposunout sakristii do bezprostřední blízkosti oltářního prostoru a zřídit ji snad jako v starokřesťanské době stranou průčelí domu božího. Ale bylo by dobré, kdyby bylo utvořeno spojení mezi sakristií a vchodem do domu božího, takové, aby mohl klérus o nedělích a svátcích slavnostně kráčet k oltáři, takže by vstupní píseň mešní liturgie (Introitus) znovu dostala svůj plný smysl. Velká prostornost katedrál, poutních a velkoměstských kostelů způsobila, že se v těchto kostelích nemohlo kázat z oltářního prostoru, nýbrž s vysoké kazatelny, která je postavena obyčejně po straně, skoro uprostřed domu božího, nebo se vznáší na stěně. Pod vlivem těchto velkých kostelů stalo se to bohužel skoro všude obvyklým stavět kazatelnu tak, že část věřících má kazatele v zádech. Liturgické kázání, to jest takové, které se organicky vsouvá do eucharistické slavnosti, má být především pokračováním a výkladem Slova božího, hlásaného v obou čteních Písma. Jako "epištola" a "evangelium" mělo by být proto, kde je to možné, kázání přednášeno z oltářního prostoru od ambo stojícího u mřížek chóru.

Zpěvácký chór má plnit jasně ohraničenou liturgickou úlohu. Má vést obec při modlitbě, klamaci a písni, včleňovat se do responsorií s obcí a chvílemi vstupovat zcela na místo obce. Z toho plyne, že je naprosto falešné, umístit zpěvácký chór dozadu na kruchtě pro obec neviditelnou.

V ideálním božím domě uspořádaném přísně podle liturgických hledisek, je

zpěváckému chóru přikázáno místo v prostoru obce, nejbliže sanctuariu. Zadní kruchta se zde, pokud se ji vůbec nezřekneme, ponechává v raráhánách, jejichž liturgickou úlohou není ovšem vyplňovat jako sólista domělé "pausy" posvátného úkonu, nýbrž podporovat účinně obec, chórový zpěv a příležitostně na okraj bohoslužby akcentovat slavnostní radost obce (Kruchta by byla také daným místem pro polyfonní chor a — přísně liturgické bohoslužbě jak známo cizí — orchestr).

Ve svatém křtu se znovu rodíme jako děti boží a zároveň se včleňujeme do Církve, těla Kristova. Je politování hodné, že se tento základní význam svátosti křtu neobráží ve farním životě a že následkem toho také křtitelnice patří většinou k nezanedbanějším předmětům domu božího.

V ideálním domě božím bude přikázán monumentálně stavěnému "křestnímu prameni" (fons) oddělený prostor poblíž vchodu. Úctyhodná církevní tradice nařizuje dát tomuto prostoru tvar okrouhlé nebo polygonální centrální stavby. Vzpomínka na křestní obřad vede ke stejnému stavebnímu řešení. Neboť v jádru křestního obřadu nevystupuje člověk jako nositel úkonu; je jen pasivním předmětem tajuplného božského působení. Tomuto stavu věci nevyhovuje podélná stavba, která je podle své symbolické řeči aktivním prostorem nýbrž jen centrální stavba, jejíž osa probíhá vertikálně a která je proto prostorem pasivního dění.

Blo by nesprávné zařídit a vyzdobit bohoslužebný prostor tak, aby dýchal pohodlím měšťanského domu. Právě tak nesprávné by bylo, udržovat jej vědomě nuzným.

Vnitřek ideálního domu božího bude mocně hlásat boží vznešenost, oproštěnou všech pozemských měřítek, a tím bude návštěvníka povznášet nad meze jeho soukromé existence, ale na druhé straně také mu dá pocítit teplo "laskavosti našeho vykupitele" (Tit. 3, 4).

Bylo by nesprávné, kdybychom chtěli, jak se to v posledních staletích bohužel dělo, přenechat malířskou nebo plastickou výzdobu domu božího, a předmětů a zařízení, především výzdobu portálu, svatostánku, křtitelnice a kazatelny, z vůli dočasného faráře nebo zakladatele nebo náhodě.

Kde pomýšlíme na zařízení symbolického domu božího, vypracujeme nejen stavební plán, ale i teologicky a pedagogicky dobře promyšlený plán umělecký — plán umělecké výpravy nové budov. Tento plán bude dbát na to, aby výzdoba hotového domu božího připomínala obci posvátný svět víry nejen zlomkovitě, nýbrž v jakési úplnosti, přitom v důmyslném pořádku a rozvržení přízvuku.

Při plánování nových kostelů vládne mnohdy snaha dat budově tak velké rozměry, jak jen to právě dovolují peněžní prostředky a stavební místo. Větší kostely se falešně pokládají už samy sebou za dokonalejší.

Je jakási optimální velikost kostela. Tato optimální velikost je tam, kde je knězi u oltáře rozumět a kde je ho vidět i z posledních míst v prostoru obce bez technických pomůcek a kde se dá rozdílet přijímání všem shromážděným v domě božím, aniž by tím byla mešní slavnost roztrhána. Tato optimální velikost by neměla být bez vážného důvodu překročena (že na př. domy a poutní kostely potřebují větší

rozměry, je na bílé dni).

Nesprávné by bylo, kdybychom chtěli farní koste průměrných rozměrů vybavit tak, velkým sanctuariem, že by mohlo pojmout početný klérus nějakého velechrámu. Právě tak nesprávné by bylo, kdyby sanctuariu byla dána tak nepatrná hloubka, že by se oltární stupně skoro dotýkaly oltářních mřížek.

V ideálním případě stojí velikost saactuaria v dobře vyváženém poměru k velikosti celkového prostoru; rovina mezi oltářními stupni a oltářními mřížkami je zde tak široká a hluboká, že se může slavná mže s levity harmonicky rozvíjet.

Bylo by nesprávné, kdyby se plnil prostor bez nutnosti lavicemi tak, že by se v předu skoro dotýkaly oltářních mříží, popř. stolu Páně a po stranách skoro vnejších stěn.

V ideálním domě božím je postaráno zařízením dosti širokých průchodů uprostřed po stranách, před oltářními mřížkami a u vchodu o to, aby i když jdou stovky lidí ke stolu Páně, nemohlo dojít k nedůstojné tlačenci a by se mohly bez třenic konat předvídané průvody pro určité liturgické příležitosti (vstupní průvod o nedělích a svátcích, procesí na Hromnice, Květnou neděli atd.).

Vážnou, zodpovědnost, má nést; ten, komu je uloženo stavět, od zdu jeho díla závisí, zda zda věřící svůj domovský dům Boží milují, nebo ne, zda rádi nebo neradi přicházejí na bohoslužby. Proto nemůže být plán domu božího nikdy dost svědomitě a dokladně promyšlen.

Sakrální umění — liturgické náradí a roucha

(Z Kostnice o Liturgii Druhého Vatikánského koncilu.)

K nejvznešenějším činnostem tvůrčího založení lidí čítáme plným právem krásná umění, zvláště náboženské umění a jeho nejvyšší formu, sakrální umění. Ze své podstaty jsou zaměřena na nekonečnou krásu Boha, která má v lidském, díle nějak dojít výrazu, a jsou tím více zasvěcena Bohu, Jeho chvále a Jeho velebnosti, nemají-li žádný jiný cíl, než svými díly obracet mysl lidskou posvěcením k Bohu.

Proto byla životodárná matka Církev vždy přítelkyní krásných umění. Neustále vyhledávala jejich vznešenou službu a učila umělce především, aby věci, které patří k posvátné liturgii, byly vpravdě důstojné, slušné a krásné: znamením a symbolem nadpozemských skutečností. Církev také právem vykonávala druh rozhodčího úřadu; posuzovala díla umělců a rozhodovala o tom, které odpovídají víře, zbožnosti a uctivě tradovaným zákonům a která máme pokládati za vhodná pro službu ve svatyni.

S obzvláštní horlivostí dbala církev na to, aby psvátné náradí sloužilo důstojně a krásně k ozdobě liturgie; přitom připouštěla změny v materiálu, formě a výzdobě, která s sebou přinesl během doby pokrok techniky.

Tak se totiž otcům zalíbilo, v této věci učinit následující opatření.

Církev nikdy nepovažovala nějaký sloh za svůj vlastní, nýbrž připouštěla podle osobitosti a životních podmínek národů a podle požadavků různých ritů zvláštnost každého věku a tak během století nashromáždila poklad, který je třeba střežit se vši péčí. Také umění naší doby a všech národů a zemí má mít v Církvi svobodu působení, pokud jen slouží domům božím a posvátným ritům s náležitou úctou a bohabojností, takže se může rozezvučet v podivunodný sbor, který rozezněli největší muži v minulých staletích k oslavě křesťanské víry.

Při podporování a pěstování v pravdě sakrálního umění nechť ordináři dbají více na vznešenou krásu než na pouhý náklad. To platí také pro posvátná roucha a výpravu posvátných míst.

Biskupové nechť působí na to, aby z domů božích a jiných posvátných míst byla přísně odstraněna taková díla umělců, která odporují víře, mravům a křesťanské zbožnosti a která zraňují ryze náboženské cítění, buď proto, že formy jsou znetvořeny nebo proto že díla jsou umělecky nedokonalá, příliš prostřední nebo kýčovitá.

Při stavbě kostelů je třeba pečlivě dbát, aby byly způsobilé k provádění liturgických slavností a k uskutečňování činné účasti věřících.

Zvyk, dávat v kostelích věřícím k uctívání posvátné obrazy, nebudiž dotčen. Přece mají však být vystaveny ve skrovnějším počtu a správném pořádku, aby nebudily obdiv věřících a nepodporovaly méně zdravou zbožnost.

Při posuzování uměleckých děl mají ordináři slyšet diecézní komisi pro sakrální umění a po případě také jiné znalecké osobnosti a komise. Pečlivě mají ordináři dbát na to, aby se snad posvátné náčiní nezczizilo nebo neztratilo; je přec

ozdobou domu božího.

Biskupové se mají starat buď osobně nebo prostřednictvím schopných jiných kněží, kteří se vyznají v umění a mají k němu lásku, o umělce, aby je zasvětili do ducha sakrálního umění a liturgie. Nadto se doporučuje, v krajinách, kde se to jeví prospěšným, zakládat školy a akademie pro sakrální umění k výchově umělců.

Umělci, kteří nabádání svým tvůrčím nadáním, touží po tom, sloužit vznešenosti boží ve svaté církvi, necht' si jsou všichni uobře vědomi, že jde při tom o kus svatého napodobení Stvořitele a o díla, která jsou určena pro katolickou bohoslužbu, pro povznesení věřících, jakož i k jejich zbožnosti a náboženské výchově. Klerikové mají být vyučováni během své filozofické a theologické studijní doby také dejinám a vývoji sakrálního umění, jakož i zdravým zásadám, o které se musí opírat díla sakrálního umění. Tak se mají učit vážit si úctyhodných památníků církve a je opatrovat a umělcům umět vhodně poradit při tvoření jejich děl.

Pokus o teologii stavby kostela.

Robert GROSCHE

Katolický křesťan dnes vidí zpravidla podstatu katolického kostela v tom, že je to "dům boží", a to v tom smyslu, že Bůh v tomto domě "bydlí"; myslí při tom na skutečnou přítomnost Krista, v Nejsvětější Svátosti. Co tedy mu dělá kostel vlastně "domem božím" je svatostánek. Toto má své dějinné důvody: svatostánek vstoupil do popředí jako protest proti popření reálné přítomnosti Krista v Eucharistii, jak se to objevilo v pokročilém a pozdním středověku a především v reformaci. Tím se také vysvětluje, že východní církve — také sjednocená — která s těmito heresemi neměla nic společného, tabernakl nezná. (Ve východní církvi vedl podobný vývoj vyvolaný protestem k ikonostasu). Tabernakl není něčím, co by katolickou "církve" jako takovou určovalo. Ale i ten, kdo je přesvědčen přesvědčen, že "Eucharistie se neuchovává, aby se vzývala, nýbrž že se vzývá, poněvadž je uchovávána", se nebude uzavírat poznání, že tabernakl, "umbraculum ab aestu", přístřeší, pod něž se může křesťan uchýlit v horku tohoto světa (Paul Claudel), má největší význam pro náboženský život věřících, jako místo svatého usebrání a skrytosti. To nic méně neodporuje názoru, že kostel není "domem božím", poněvadž Bůh v něm "bydlí".

Právě to odlišuje kostel od antického chrámu, který byl "obydlím" božstva, poněvadž v něm cella skrývala obraz boha: v hmotném obraze měl pohan samého boha; bůh byl v noci člověka. To však právě bylo pohoršením křesťanů, kteří takové pojetí museli odmítat, neboť Bůh nebydlí v chrámech stavěných lidskýma rukama" (Apg 17, 24) za což museli strpět od pohanů, výčitku bezbožectví. Pro ně byl člověk sám chrámem Božím. Jaký obraz mám vymyslet pro Boha, neboť přec v základě člověk sám je věrným obrazem božím? Jaký chrám mu mám stavět; když celý svět, dílo Jeho rukou, jej nemůže obsáhnout? A zatím co já jako člověk bydlím pohodlněji, mám uzavřít velikost Jeho majestátu do jediné cely? Nejsme proto povinni zřídít Mu ve své duši svatyni, zasvětit Mu raději místo ve svých prsou?" (MINUTIUS FELIX, Oct. 32/1). Stejným způsobem odráží ORIGENES útoky CELSA tím že poukazuje na to, že naše tělo je chrámam božím a jestliže kdo svou nekázní nebo hříchem zboří chrám Boží, zahyne, poněvadž jednal skutečně bezbožně proti skutečnému chrámu. Ze všech chrámů však, které tak v tomto smyslu nazýváme, bylo svaté a čisté tělo našeho Pána Ježíše tím nejvelebnějším a nejlepším. Protože věděl, že bezbožní lidé mohou myslet na rozboření chrámu Božího, který byl v Něm, přece ne tak, že by jejich vůle byla silnější než božská síla, která tento chrám stavěla, mluví k nim: "Zbořte chrám tento, a ve třech dnech jej zase postavím"! Řekl to však o chrámu Svého těla" (ORIGENES, *Contra Celsum* 8/19). Chrám těla Ježíšova (Mk 14, 58) je jak se zdá prostředníkem, který později sjednává vztah církve (a kostela) na židovský chrám. Samy židy viděl dopis Barnabášův propadlé modlářství, neboť "posléze skoro po způsobu pohanů uctívali Boha v chrámě a ve svém bludu skládali svou naději ve stavbu, jakoby byla domem Božím, místo aby doufali ve svého Boha, který je stvořil" (Ep. Barn. 16, 1, 3).

Jistě vzniklo jméno dům Boží už poměrně záhy. Má své kořeny v Písmě

Svatém. Ale v něm neznamena tento pojem kamenný dům, nýbrž živoucí obec Kristovu, která ovšem — a to vysvětluje snad nejlépe později se obracející proces — je chápána jako "stavba": "Ty jsi Petr, a na této skále vzdělám církev Svou (Mt 16, 18). "Vy jste Boží pole, Boží stavba. Podle Boží milosti, která mi byla dána, jako moudrý stavitel jsem položil základ, ale jiný na něm staví. Každý ať se dobře dívá, jak na něm staví. Neboť jiný základ, nikdo jiný nemůže položit, než ten, který je položen, a tím jest Ježíš Kristus". (1Kor 3, 9-11; srv. 10, 23). "My jsme chrám Boha živého" (2Kor 6, 16; srv. 3, 16, 17). "Jste vybudováni na základě apoštolů a proroků, a Kristus Ježíš je úhelným kamenem, v něm je celá stavba spojena a roste ve svatý chrám v Pánu; v něm pak spolu i Vy jste zbudováni v Boží příbytek v Duchu" (Ef 2, 20-22). Sami se budete jako živé kameny, "duchovní dům" (1 Petr 2, 5). "Věz, jak se třeba chovati v Božím domě, kterým je Církev Boha živého, sloup a základ pravdy" (1 Tim 3, 15). "Ale Kristus je jako Syn nad svým domem. A jeho domem jsme my, zachováme-li si (až do konce pevnou) důvěru a chloubu naděje" (Žid 3, 6). Tato myšlenka duchovní stavby chrámu hraje velkou roli. Vzpomeňme jen na hymny brevíře k posvěcení chrámu. I když od 3. stol. příležitostně — snad ze srovnání z židovským chrámem, který také v Novém Zákoně bývá označován, jako "dům Boží" (Mk 2, 16; Lk 6, 4) — kostel bývá zván "dům Boží", nýbrž spíše jako "dům modlitby", zatím co jako dům Boží se právě chápe živá obec, která se zde staví na zemi a "světí" na konci světa.

"Dům Boží" je tedy nejprve obec, a teprve označení kamenný dům, v němž se obec shromažďuje, domem Božím. Jako stavba kostela přibírá jméno obce, tak přejímá během času také charakter svatosti vlastní samé obce, až se ve středověku vytvoří "symbolika církevní budovy" zahrnující všechny jednotlivosti domu Božího. Josef SAUER vylíčil její prvky ve své známé knize.

Pro nás je to však zajímavé jen historicky, my už nemůžeme dodatečně duchovně dokonávat to, co zde středověk shromáždil. Nemůžeme se proto jednoduše vracet k tomuto pojetí zatíženému pro nás mnohou svévolností. Musíme si zcela jednoduše položit otázku: čím má vlastně být katolický kostel? V čem spočívá jeho duchovní podoba, jeho zvláštní sakrální charakter?

Sakrální prostor křesťanství má svůj původ ve večeři Páně. Původní obec v Jeruzalémě, která vyhledává chrám k modlitbě, shromažďuje se k "lámání chleba" v domech zpravidla v jejich prostorné vrchní komnatě. Tato shromáždění se tedy nejprve konají vedle návštěvy chrámu a synaogy. Poněvadž jejich vlastním účelem bylo pořádání večeře Páně nebo společné stolování s Ježíšem, můžeme říci s J. M. NIELENEM "Historioky je *coena* důvodem pro vznik vlastního shromáždění". Z těchto "domů.", kterými se brzy stávají určité domy a dávají pak shromáždění jméno ("obec v jejich domě" t. j. Aquily a Priscilly, Řím 16, 5; "podravuje vás Gajus, můj a celé obce hostitel", Řím 16, 23 "Aquila a Priscilla a celá obec v jejich domu" 1Kor 16, 19 "Nympha a obec v jeho domě, Kol 4, 15; "obec v tvém domě", Phm 2) se vyvinuly během prvních obou století", t. j. už za času pronásledování, vlastní prostory sloužící

spíše jen obci shromážděné ku slavení eucharistických tajemství, buď že byly dány k dispozici větší prostory v soukromých domech (tak tomu zpravidla bylo v menších místech), anebo až dokonce byly zvlášť zřízeny budovy určené pro bohoslužbu křesťanů. Ale i těmto zvlášť zřízeným prostorům nebyl vlastní žádným způsobem obzvláštní sakrální charakter: ani nebyly pro tento jejich zvláštní kultovní účel "svěceny", ani se na ně nepohlíželo na základě mystérií v nich slavených jako na "zasvěcené". Platily za shromaždiště obce a tak přebíraly také jejich jméno. Nejmenovaly se "dům Boha", nýbrž jako shromáždění "ekklesia" (tak už u KLEMENTA Z ALEXANDRIE, HIPPOLYTA a j.) Bylo však zcela přirozené, že prostor znenáhla svým určením — a tím byla, jak řečeno, od počátku eucharistická slavnost — dostal v očích křesťanů určité posvěcení, takže se na něj pohlíželo během času jako na posvěcený samým užíváním. Byl pak také pokládán za "dům Boha", ale ne proto že Bůh v něm bydlel — vždyť o tom ještě nemohlo být řeči — nýbrž poněvadž zvláštním způsobem Bohu "patřil". Na to ukazuje skutečnost, že římská církev už záhy přísně zakazovala zřizovat kostel na privátních pozemcích: Kostel neměl patřit žádnému člověku, nýbrž jen Bohu. (je známo, že germánské vlastnické právo církevní tento římský zvyk prolomilo a zná vlastnická a vrchnostenská práva na kostel). Jako Bohu náležející byl tím kostel "domem Božím", ale ani to mu ještě neprcpůjčovalo vlastně sakrální charakter. "Svěcení" existuje teprve od 4. stol. První nám známý je kostel z Tyru (314), o němž podává zprávou EUSEBIUS (Hist. eccl. I, 3): Neměl ještě žádný vlastní ritus, nýbrž pozůstával jednoduše ve slavení eucharistických mystérií. Po této době vyvinul se pak vlastní ritus svěcení, který se skládá z pohřebního a křestního obřadu; navazuje na starozákonní představy a předobrazy a předpokládá tak teprve pomalu uvědomovaný vztah mezi křesťanským kostelem a Šalomounovým chrámem, popř. stánkem úmluvy. Kostel se nyní už jak se zdá, stal "domem Božím", jakým právě tento chrám byl. A jako židovské představy určovaly svěcení kostela, tak sem vnikaly také pohanské prvky, a to v pozoruhodném obřadu, že biskup na cestě posypané popelem ve formě Ondřejova kříže napíše svou pastýřskou holí řeckou a latinskou abecedu; to není nic jiného než obřad augurů, kteří psali svou holí stejným způsobem abecedu na zemi a tím odměřovali posvátný okrsek (temno = měřím): Kostel, jak se zdá, stal se tečí už chrámem.

Ale právě obřad svěcení kostela nás zde může ochránit před ukvapenými závěry, neboť ani on nepokládá, jak texty ukazují, tak příliš kostel jako dům Boha (obydlí) ve smyslu židovského nebo pohanského chrámu, nýbrž spíše jako dům obce shromážděné k bohoslužbě. Zaznívají zde ještě veskrze stará pojetí, na př. v modlitbě "Všemohoucí věčný Bože, fjšc/1 jsi na každém místě Svě říše zcela přítomen, a Ty působíš v celosti buď přítomen našim prosbám, buď ochráncem tohoto domu. Tys také jeho budovatelem, žádná zloba nepřátelské moci neklad' zde odpor, nýbrž Svatý Duch ač působí pln síly, aby ti zde byla prokazována čistá služba a dobrovolná oddanost". Zajisté zaznívá v biblických, při svěcení opakovaných slovech, že Pán veškerenstva, který nepotřebuje žádného tvora, chce mít v naseru otředu Svůj chrám; že si proto vyholil tento dům, ale určení domu se nespátřuje v tom, že Bůh v něm

"bydlí", nýbrž v tom, že je v něm vyzýváno Jeho jméno, a že je pro jeho lid domem modlitby, úpěnlivých proseb. Zajisté je v evangeliu mše k posvěcení kostela citován Zacheus a potom slovo Páně: Dnes chci v domě tvém zůstat; ale nenachází se především ve slavnostní prefaci ke svěcení žádný důvod pro to, aby se z toho usuzovalo na kostel jakožto trvalé "obydlí Boha". To znamená; "Kostelem", rozumí-li se tím "dům Boha", vždy se rozumí obec, ekklesia: tato je střední člen, který mu teprve předává titul domu božího. Kostel se tím zcela vztahuje na ekklesia, obec, a sv. Tomáš AQUINSKÝ vlastně vyslovil to podstatné, říká-li: Domus significat ecclesiam. (Je v tom smyslu veskrze "správné", že budova pro křesťanskou bohoslužbu nepřijala jméno "dům Boží", nýbrž cerkev"). Kostel se stává výrazem obce Kristovy. Při tom "je stále duchovní církev pojmem, který nejprve nutí k symbolice a odevzdává všechny tyto nové atributy domu Božímu" (J. SAUER, *Symbolika kostela*). To původní je tedy obec a z ní, nikoli z představy obydlí Boha, musí se kostel chápat jako takový.

Obec je ale "shromáždění vyvolených". Ti, kteří jsou tam shromáždění, nepřišli sami od sebe, nýbrž byli povoláni. Základem ekklesia není "od přirozenosti křesťanské duše", nýbrž volání Boha, který se smilovává, nad kým se chce smilovat. Jen protože se smiloval, proto je ekklesia shromážděním vyvolených, t. j. z tohoto světa, "také z tak zvané svobodné Boží přírody" povoláných od Boha samého Jeho slovem a pod Jeho slovo. Proto je kostel ohraničeným obvodem (Templum) poněvadž Bůh nepotkává člověka všude, nýbrž jedině v Ježíši Kristu, který je jediným prostředníkem mezi Bohem a člověkem. Kostel jako od světa odloučený a proti němu ohraničený obvod dává o tom svědectví. (Už sv. Tomáš si klade otázku, proč křesťanství nekonalo své bohoslužby pod širým nebem, neboť tato bohoslužba přece je "památkou smrti Kristovy", Ježíš ale nezemřel v nějakém domě, nýbrž pod širým nebem "mimo město" ukazuje, že Ježíš chtěl zemřít nejen za židy, nýbrž za celý svět; odůvodnění skutečnosti, že křesťané konají svou bohoslužbu v uzavřeném prostoru, Tomáš nedává). SÖHUNGEN odůvodňuje tento odloučený prostor správně, říká-li: Ekklesia se neshrcmažauje venku, aby vnímala hlas Boha v přírodě a světě nebo dokonce vox populi vox Dei, nýbrž v uzavřeném prostoru kultovním, který stojí ve světě a přece (také posvátným svěcením) je odoučen od pozemskosti stejně jako obec, která se v něm shromažďuje". Kvůli této odloučenosti od světa — která samozřejmě neodstraňuje setrvání ve světě — je kostel jako uzavřený prostor. A opět se dá uvést SÖHUNGEN "Uzavřený od světa odloučený prostor bohoslužebný je zkamenělý výraz shromáždění Božího povoláného ze světa, které stojí duchovně a tělesně v prostoru Božího slova". Na tom spočívá význam zdi oddělující shromáždění od světa, která se při svěcení kostela zvláště vyznamenává: Brání útoku démonů — a sice ve znamení kříže. Ale ti, kteří jsou zde shromáždění slovem Božím, nejsou pouze povoláni se světa, nýbrž také svolávání do kostela: Kristus je kámen, který obě zdi, která přicházejí z různých stran, Židovství a pohanství, sevřel, pastýř, který obě stáda spojil (liturgie svěcení kostela). "Neboť on je původce pokoje mezi námi: obě dvě části spojil v jedno tím, za zbouřil onu přehradovou stěnu (zdroj to) nepřátelství, protože na svém těle (za nás daném v oběť) zrušil Zákon záležející v příkazech a ustanoveních.

Tak chtěl ve své osobě vytvořit z těchto dvou částí jediného nového člověka, a tím zjednal pokoj a zkrze kříž usmířil obe strany s Bohem, v jednom (tajemném) těle, aby tak sám na sobě udělal konec onomu nepřátelství" (Ef 2, 14-16). To se všechno stalo "skrze kříž". Smrt kříže Ježíše Krista je "pramenem" ekklesie, jak ji viděli symbolizovánu už Otcové jako novou Evu, novou "matku všech živých", z boku druhého Adama, v "bodnutí kopím". Z tohoto zdroje žije církev. Proto je Eucharistie, památka smrti Kristovy, srdcem křesťanské bohoslužby, a proto je oltář na němž se slaví, srdcem domu Božího. Je-li kostel kamenným výrazem ekklesie a ta žije jen ze své hlavy, musí se, ať už se stavebně umělecky řeší problém jakkoli, vyjádřit obrazně celé tělo, hlava i údy. Ekklesia je, abychom tak řekli v jiném obraze biblickém, nevěsta Kristova, za níž sám sebe vydal, aby jí posvětil ve vodní koupeli slovem (Ef 5, 26). Kostel je tímto místem, na němž se koná mystická svatba Krista s Jeho Církví. To se mi pak zdá, že je nejzřetelněji vyjádřeno (a sice jako zasnoubení nebe a země) když kněz jako reprezentant Kristův — přicházející z "nebe" znázorněno v apsidě — stojí proti Otci, tedy obrácen k lidu slaví tajemství. Dnes obvyklé poetení předpokládá že kněz jako zástupce lidu — a takovým může být přirozeně jen representant Kristův — jedná vůči Bobu. Zřejmě se tu vyjadřuje obrat od mysteria ke svátosti. O pojmech srv. německá vydání Tomáše sv. 26 (úvod) Kostel je tedy prostorem posvěcených v Kristu; není tedy o sobě posvátným, prosterem, protože je prostě domem Svatého, totiž Boha, nýbrž protože je domem svatých, t. j. Bohem skrze Krista posvěcených ve Svatém Duchu. V tom vidí sv. Tomáš podstatný smysl slavnostního svěcení kostela, že symbolisuje onu svatost, kterou získala církev utrpením Kristovým (domus consecratur... ad representandam sancificationem quam Ecclesia consecrata est per passionem Christi). Jen na to se nesmí zapomínat, že tato svatost ještě není dokonalá: Církev ještě není bez poskvrny a vrásek; je ještě na pouti. Nebo jinak vyjádřeno: Vlastní kult Boha se děje v nebi, poněvadž Tělo Kristovo, které je skutečným "chrámem Boha", vstoupilo do nebes. Kostel je prostě stánkem, který se strhuje, nebo lépe: Je předobrazem toho, co přijítí má, poukazem na nebeský Jerusalema. Zde se také ukazuje, že kostel se podílí na symbolice Církve: Nejprve se považuje za obraz nebeského Jerusalema a tak se prožívá obec sama (Zjev 21, 10-27) a potom kostel, který právě Církev "znázorňuje". Vlastní bohoslužebná obec se shromažďuje v nebi v nespočetných andělských kůrech, slavnostním shromáždění prvorozenců, kteří jsou zapsáni v nebi (Žid 12, 23), ale také pozemská náboženská obec má už podíl na této bohoslužbě, jak říká zakládací listina (SÖHUNGEN) církve jako náboženské společnosti, totiž list k Židům: "Shromáždění" stojí v nejužším vztahu ke "dni" (Žid 10, 25), který se blíží, slavnost Eucharistie není jen připomínkou smrti Ježíšovy, nýbrž také poukaz na Jeho návrat: "Kdykoli jíte tento chleba a pijete tento kalich, zvěstujete smrt Páně, dokud nepřijde" (1 Kor 11, 26). Ano, náboženská slavnost je skutečně zde již na zemi "přistupováním" (Žid 4, 16; 10, 22): "Ale přistoupili jste k hoře Siónu a k městu živého Boha, k nebeskému Jerusalemu, k zástupům andělů k vznešenému shromáždění a k obci prvorozenců, kteří jsou zapsáni v nebi a k Bohu, soudci všech, a k duchům spravedlivých, kteří dosáhli dokonalosti, a k prostředníku

nové úmluvy, Ježíšovi, a pokropení krví, která mluví důrazněji než krev Ábelova (Žid 12, 22-24). Tak se jeví Církev jako dům Boží, ne protože v něm Bůh bydlí, nýbrž protože je domem shromáždění, věřících v Krista, kteří, jsou posvěcení smrtí Ježíše Krista na kříži, a jsou určeni míti podíl na dědictví svatých v nebi. (Proto se jeví podstatným, že církev má tuto "mezeru" (Rudolf SCHWARZ) jíž nebe proniká. Ale jak zvrácené se jeví z tohoto hlediska třeba proti mosaikám v apsidách křesťanského středověku — historizující výzdoba kostela a zvláště chóru a oltáře a obrazy z historie Ježíše, jejichž symbolický obsah už se nevidí a neprožívá. Slyšíme a vidíme jen ještě fakta; ptát se na mysteria, je mimo naše myšlení). "A přišel jeden ze sedmi andělů, kteří měli sedm misek naplněných posledními ranami a promluvil ke mně: "Pojď, ukážu ti nevěstu, manželku Beránkovu". I odnesl mně v duchu na velikou a vysokou horu a ukázal mi svaté město Jeruzalém, jak sestupuje z nebe od Boha a s Boží slávou" (Zjev 21, 9-10).

Liturgie a kostel

Josef Andreas JUNGMANN

Zdá se, že Církev pokaždé, když nějaké období vyzdobilo církevní bohoslužbu nadbytkem bohatství, musí tento nadbytek se sebe setřást, tak jako strom každý podzim strásá zvadlé listí, aby se pak nasadil na nový květ. Tak to bylo na sklonku středověku, tak tomu bylo na sklonku baroka, jak se zdá, se to opakuje také v přítomnosti.

Právě tam, kde se křesťanský život začíná znovu a opravdu svěže rozvíjet, jsou formy vědomě jednoduché. V dnešním kostele už se neptáme: Jak se stavěl kostel, oltář na vrcholcích dřívější umělecké periody?, nýbrž: Co je kostel? Co je oltář?

K bohoslužbě při slavnostní příležitosti náleží už velký orchestr a aspoň v neděli platí jednohlasný lidový zpěv shromážděné obce více než umělecké provedení. To neznamena odmítat, zříkat se umění v kostele, nýbrž to znamená napomáhat k tomu, aby se zapojilo do celkového plánu liturgie a aby bylo zakořeněno v náboženské ideji, a sice nejen v osbní náboženské zkušenosti umělcově, nýbrž v takové náboženské zkušenosti, která do sebe pojala duchovní majetek církevní společnosti.

Jistě, právě umění musí být vždy výrazem nějaké subjektivity, ale církevní umění je společenské umění, může být jen výrazem subjektivity církevního společenství, Církev jako plebs sancta, tedy těch, kteří vědí, že jsou vykoupeni, že jsou Kristem povzneseni do nového života.

Tím ju však také řečeno, že předpokladem rozkvětu pravého církevního umění je, že v myšlení křesťanů podstatné základní myšlenky — a to jsou velikonoční základní myšlenky — zase dodávají pravý akcent, obnova velikonoční liturgie od r. 1951 je v tomto smyslu důležitým symptomem také pro obnovu církevního umění. Přece je celá liturgie církve vyplněna velikonočním duchem, i když její archaické formy nejsou každému na první pohled přístupné. LITURGIE pochází z největší části z ranné doby církve, z doby, kdy velikonoce byly slavností, kde církevní umění pojalo do sebe ducha liturgie a tím velikonočního ducha a z toho zkouší tvořit, přispívá k onomu soubornému uměleckému dílu, které vždy znovu a znovu vyhlíželi nejlepší z našeho národa, a v němž spolu zní stavba a obraz, slovo a melodie, roucho a pohyb v harmonii k velkému dílu — v našem případě k dílu křesťanové bohoslužby.

Rudolf SCHVARZ:

Ve zvláštním slova smyslu není žádná liturgická architektura. Existuje však architektura ve smyslu mnohem hlubším. Stavba se vnáší do velké hry před Bohem svým vlastním způsobem, dává jí půdorys a jeviště a ukládá její svatý postup do velkoryse stavěného posvátného stavu. Stavitel má učinit zemi krajinou vzývání. Pozůstává ze tří krajin. První je prostor tohoto světa jeho dům je vzdělán v čistý výtvar a otevřen Bohu. Druhá krajina je práh, zde bydlí Kristus prostředník, a třetí je prostě volno, a tady je nebe. V tuto krajinu modlitby má stavitel přetvořit svět. Má

položít práh, který odděluje s této strany lid, s druhé strany prostor nepřístupný, odděluje a také do ebe vzájemně otvírá. Stavitel má shromáždit lid před prahem do velkého útvaru a otevřít jej na druhou stranu. Modlitby vstupují na práh odsud, Boží odpověď naň vstupuje odtamtud. Co leží s této strany prahu je svět, a umělec by to měl umět znázornit. Zda je třeba vykládat zemi, svět a lid tak, jak jsou míněny, jako tvory. Zde se nemá ukazovat nic než poctivá světskost, velký chvalo zpěv stvoření, pravý obraz člověka, nezmenšený nezkrášlený, nepřipravený o své tajemství a který má povznášet k Tvůrci. Zde je třeba formovat stvoření k slavnostnímu průvodu, zatím co překračuje práh, aby se obětovalo ve velké oběti.

Co však leží na oné straně, je umělci utajeno. Jak se má ukázat, co ještě žádné oko lidské nevidělo? Svět zůstává na prahu a otvírá se. Architektonickými prostředky dá se ještě vyložit, že obyvatelný prostor se v místě prahu otvírá, snad, tím že se tam otvírá okruh obce, aby jej Bůh doplnil. Čistě stavebně musí se ovšem stavba uzavřít, aby skýtala obranu před nepohodou, duchovní však musí zůstat otevřena. Co pokládá stavitel za prahem, musí být pokaždé výpovědí, která v sobě obsahuje vlastní odřeknutí, lidské říkání a lidské odříkání zároveň, neboť tu selhávají lidské výpovědi, zde oněmují slova, zde nemá už umělec, co by dokázal než vlastní selhání. Tím že to však činí, že přiznává, že je v koncích a zároveň dokonání zamě, stává se jeho selhání velkou výpovědí, Kreslí okraj pozemských věcí, mořské pobřeží podle věčnosti a plní velký obrys světlem. Tak nemůže ukázat nic než otevřenost světa do zlaté oblohy, nebo do beztvare běli, zánik a naplnění všech forem a barev. Nebo tam může nasadit alegoický znak, jaký už vynalezla nauka prvokřesťanství o tajemství. Alegorie říká, že se míní něco jiného něco nevýslovného, než se ukazuje a její zákon je popírání. Alegorický nesmí právě být prováděn až do svého vyčerpání, nejedná se tam snad o nějakou rybu, pelikána nebo podobně, a malíř, který se namáhal dokázat, co se dá vytvořit z takového symbolu v jeho posvátnosti, kterou přece má, jednal by na tom místě zvráceně. Mohl by znázornit tajuplnou bytost ryby, její tmavě zářící oko, třpyt šupin, ale pak by právě vymaloval rybu, místo co by ukázal, že to, co je míněno, není vůbec žádná ryba.

A přece může umělec také, povzbuzen zjevením věčna, ve svém tvoření mu toto zjevení vrátit. Tvorstvo je ovšem takové, poněvadž Bůh sám je nesmírně takový. Celé Písmo je vyplněné označeními Boha jakoby měl lidskou podobu, počínaje výpovědí Genese, že člověk je stvořen podle obrazu a podobenství Božího, až do rukou Otcových, do nichž se Kristus umíraje odevzdává. Tak může na nejsvatějším místě stát také lidská postava, ne jako postava člověka, nýbrž jako postava Boha, jako ruka, jako noha, jimiž Bůh ční do světa, snad po způsobu Hetoimasie, kde ruce, nohy, kolena, ještě jsou zřetelná a potom se postava znenáhla rozplývá ve světlo. To se dá také stavět, neboť "otevřenou rukou" může být také stavebně apsida, nějaká platně převládající dutá forma kolem lidí. Vždy však musí zůstat patrným, že to je vše také zase jen obraz a podobenství. Selhání malíře, stavitele musí být v jejich dílo vmalováno a vestavěno. Tím že selhávají, přiznávají své nevyslovitelné. Mně se zdá, že se to daří tím lépe, čím prostěji ukazují svoji bezmocnost.

V základě jsou to povážlivé cesty, hledat via negationis v abstraktnu nebo v nějakém sakrálním, kánonu. Všechna abstrakce zůstává ve stvořeném. Může být žádána od vnitřních zákonů umění, neboť čím větší obraz nebo stavba má být založena, tím zřetelněji vystupuje matematická konstrukce stvoření: Skromný prostor může být ještě prohrát životním teplem náhodného, ve velké stavbě však vyniká matematický prazákon, jen je ještě objektivnější souvislost stereometrického obrazce. To však není ono selhání před věčnem, které je tu míněno a často se daří nejlépe nejprostším srdcím, nýbrž světský stavební zákon a obsahuje pokušení k nějakému bohu, který "provádí geometrii". Abstrakce není selhání, nýbrž v nejlepším případě zhuštění. Zcela zhuštěná země musí potom vésti k selhání. Geometrické symboly mohou dokonce býti vysokou výpovědí, asi jako pokus baroka, seřídít perspektivní svět pozemský do jednoho ne konečného bodu, nebo jiné pokusy, krychli, pyramidu, kouli udělat obrazem božství. To všechno může být velké, ale zůstává to ve světě a může se právě svou velikostí také stát pokušením.

Jsou tedy v stavbě kostela tři možnosti: oblast otevřeného světového prostoru, oblast prahu a nepřekročitelná oblast za ním. První je vlastním působištěm ducha, Jiného Utěšitele, druhá Krista, prostředníka, třetí oblast Otce a také Krista, který odešel. Zde je svět a tam je nevyslovitelná věčnost, pro niž i mystikové našli jen ještě slovo v "ničem", pněvadž taa už neplatí, co platilo ve vesmíru, anebo vůbuc všechno, tak jako je v Bohu, všech slov původní slovo a všech tvarů původní tvar, a mezi těmi třemi je věčný pohyb. Bylo tedy slovo o christocentrické stavbě kostela, které mínilo, že oltář je místem Kristovým a farnost by se měla okolo něho shromažďovat, aby přijímala večeri Páně. To slovo bylo nebezpečné, poněvadž obsahovalo jen poloviční pravdu a působilo mnoho zla, až do dnes.

GUARDINI poukázal na to, že všechny modlitby jdou "skrze Krista" k Otcí. Střed jistě, otevřený svět. Stavba kostela není christo-centrická, nýbrž trinitární, zde bydliště Ducha, který všechno oživuje a dává světu rozkvést k jeho světu, zatím práh, místo Pána, který je u svých a přece odešel k Otcí, a zatím prostory věčnosti.

Josef KREITMAIER:

Pro křesťanského umělce, který chce být více než pouhým virtuosem formy, který se snaží najít výraz pro křesťanské vědomí společenství, zůstává nezbytným, aby se ponořoval stále více do bohatých pokladů liturgie. Studium liturgie a starého velkého společenského umění bude samo od sebe a nepozorovaně měnit jeho nitro tak, že umělecký výraz jeho vidějí a pocitů také působí zpět na společnost, aniž by ztrácel výhod pravého uměleckého nadšení, umění z nitra. Lze těžko pochybovat, že liturgické hnutí bude sklízet jako jeden z nejcennějších plodů křesťanské společenské umění starého ducha a nové formy, která vniká do věřících duší a ne jen do kritických hlav znalců umění.

Poselství prázdna

Romano GUARDINI

Co se týče bezobraznosti posvátného prostoru, je přece jeho prázdnota sama obrazem. Bez paradoxu řečeno: Správně formované prázdno prostoru a plochy není jen negací obraznosti, nýbrž její protipól. Má se k ní jako mlčení ke slvu. Jakmile se člověk pro ni otevře, pocítí v ní tajuplnou přítomnost. Návštěvníci Hagie Sofie mluví o mocném náboženském dojmu, jakým působí její prázdnota. V této souvislosti může být také poukázáno na to, že nejuovější architektura objevila opět dobře formovanou volnou plochu, dobře proměřený a prosvětlený prázdny prostor jako zvlášt silnou možnost náboženského výrazu.

Architektura — utvrzuje ve víře

Jen to, co je vystavěno, je s to povznášet, co je pravdivé, nás živit, co dosáhlo krásy "výrazu nekonečné síly", nás pohnout, nadchnout. Jako zjevení lidské bytosti, která žije z čehosi vyššího, má dílo, spojovat obec, t. j. církev a jednotlivce s ní. Je s to, jakmile se stane náboženskou stavební formou, člověku pomoci z jeho izolace a privátní existence, jeho duševní sílu povznést k ušlechtilosti a k dobru. Obráceně se mohou naše kostely stát jen zbožnějším naším vlastním křesťanským pohroužením, jen laskavějším naším bratrským smýšlením, mohou více uchvacovat jen, budeme-li sami uchvázeni reálnou přítomností Boží. Uprostřed mezi pozemským a duchovním leží podoba náboženské stavby a její rozhodující služba.

Je měřítko pro posvátnou stavbu a její prostor, v němž On je přítomen zvláštním způsobem: náš obraz, který v sobě nosíme o Kristu. Můžeme-li si to na tomto místě představit, můžeme-li si to srovnat s ním, pak by snad byla možná míra naplněna.

Architektura je schopna utvrzovat ve víře a sloužit Církvi, je však také bezprostřední obětí chvály a díků. Nesčetné jsou kaple a kostely, které děkují za svůj vznik takovému úmyslu a tím se staly "lampes de sacrifice". Ovšem "...On nepotřebuje našish děl, nýbrž jen naší lásky" (TEREZIE Z LISIEUX). Co se může líbit Bohu v našich dílech, která jsou jen částečným dílem, je snad koneckonců to, co se vymyká jakémukoli výpočtu a konečnosti: láska, která je vykonala. Láska, která tím, že plní řád a míru a pudí, může vzejít v lepší poznání božského i lidského, a, v jejich plnosti k víře a vedení, smí se nazývat pravdou. Vlastně nejsme s to sami ze sebe stavět žádné kostely. To dokáže milost, a Bůh ji působí prostřednictvím architektury, Jako jedné pomocí, které On své Církvi opat může poskytnout. (Fritz METZGER)

Výzdoba kostelů

K čemu slouží v Církvi obrazy, skleněná okna, mosaiky, nástěnné koberce a sochy? Přírozeně k tomu, aby doplnily kostely a sice rozmanitým způsobem, podle individuálního charakteru domu Božího. (Jestliže vnitřní výprava ani nedoplňuje ani nezdobí, nýbrž pouze ruší, nejsou omluvou ani nejzbožnější úmysly.)

Prostě řečeno, je dům Boží a věřícího lidu místem, kde led Bohu slouží. Ale

ani to není ještě dost. Kostel má být sám zároveň náboženským útvarem. Výzdoba kostela má ještě dále zdůrazňovat Bohu vzdávané chvály. Má věřící podněcovat, aby slavili posvátná mysteria vroucněji. (P. Pie RÉGAMEY)

Náboženský obraz a posvátný obraz

Romano GUARDINI

"... Stojí Kristus a Montreale a Soudce z posledního soudu Sixtinské kaple, zjevující se rovněž mocně na oltářní stěně, na stejné linii? Vede plynulá cesta od Madony in Torcello k Assuntě Tizianově? Mají postavy na podélných vlysech in Sant Apollenan in Claasse stejnou povahu jako ony na Rafaelově Disputě anebo Dürerově Obraze všech svatých? Jsou to, co obě skupiny dělí, jen rozdíly pokročilejší doby, vyvinutější kultury a pohnutějšího cítění, anebo se v nich dostává — za předpokladu společenství křesťanské víry — výrazu něčemu podstatně jinému?"

Odpovědí by mělo být vlastně velmi pronikavé a daleko rozvětvené skoumání — už proto, že se na nás odtud hned hrnou nejrůznější otázky náboženského života, jeho metafysiky, psychologie a sociologie. Na takovou odpověď zde přirozeně nemohu myslet. Dovolte mi tedy, abych to udělal tak, jako když se snažíme doma objasnit na kusu papíru spletitou otázku: vytyčíme nejzazší orientační body, zdůrazníme pokud možno ostré protiklady a co je zvlátního vedeme až do krajnoati. Co potom vyjde, je sice veskrze falačné, ala vyjsaňuje pohled.

Chceme Krista a Montreale, Madonu a Torcello, Svaté ae Sant Apollinare a co jinak ještě je na mosaikách, kostelních oknech, plastických malbách téhož druhu, nazývat posvátnými obrazy (Kultbild). Naproti tomu Krista Michelangelova, Madonu od Tiziana, postavy Rafaelovy a Dürerovy a všechno, co je jim příbuzné, mají sa jmenovat náboženskými obrazy (Andachtbild). Druhé slovo bohužel není dobré, poněvadž obsahuje proti vysokému nároku prvního trochu animující tón... Jak se rozeznávají od sebe obě skupiny?

Historik by pravděpodobně řekl, že posvátný obraz předpokládá ranný stupeň kultury. V něm prý je ještě vázán vnitřní život a povědomí celku, silnější než vědomí jednotlivce. Svět prý není ještě člověkem podroben, a obsahuje proto mnoho strašidelného. Jednotlivec není sám sebou jist a nemůže si ještě dovolit volný individuální pohyb. Tak potřebuje spřízněných mocností a chránících forem atd. Tato celková situace nalézá v obrazu svůj náboženský výraz. V jaké míře se uvolňuje a život se osvobozuje, v jaké míře se krok upevňuje, pocit vlastní síly roste, člověk se těší ze svého života a ze svého díla, mění se také charakter náboženského citu a vyjadřuje se v tom, co jsme nazvali náboženským obrazem... Tak by asi říkal a měl by bezpochyby v mnohém pravdu. Tím bychom však byli zase u přechodů, zatímco jsme chtěli vyjít z center fenomenů. Zkusme to tedy takto:

Obraz nevychází z lidského zážitku, nýbrž z objektivního bytí a vlády Boží, čímž nemíním skutečný, dokonce vědomě uvážený postup umělce, nýbrž zárodek smyslu postupu. Bůh jest, Je sám v sobě. Ano, On "jest" sám od sebe, přece už slovo "být" nemůže být užíváno v stejném smyslu o Něm a o stvoření. Svět je jeho dílo. V něm vládne On podle Své vůle, řídí pohyby věcí, vede dějiny lidí. Tato božská vláda se zhušťuje v díle jeho milosti. Tady nejen proniká svět, ale přichází do něho. Nejen v něm působí, ale jedná. To se děje jeho slovy a Jeho velikými činy, naposled a definitivně Jeho vtělením v Kristu. Kristus zakládá spasitelné zařízení církve a vede

ji po svém zmrtvýchvstání a vládne v Duchu dějinami. Z této skutečnosti a z tohoto Božího řízení spásy vychází obraz. Dává se k dispozici tomu, který tu jest, aby On, líbí-li se mu, skrze něj mluvil. Činí se orgánem oikonomie spásy. Je tak utvořen a chová se tak, jak odpovídá tomuto vztahu.

Náboženský obraz vychází z vnitřního života věřícího jednotlivce — umělce a objednavatele, kteří sami vůbec jednotlivce opět zastupují. Vychází z vnitřního života věřícího společenství, národa, doby s jejími proudy a pohyby. Ze zkušenosti, kterou činí člověk, který věří a z víry žije. Vyjadřuje rovněž Boha a jeho vládu, ale jako obsah lidské zbožnosti. Zatím co tedy posvátný obraz se zdá zaměřen na transcendenci, přesněji řečeno přichází z transcendence, vychází náboženský obraz z immanence, z vnitřnosti. My jsme zvyklí ztotožňovat náboženský obraz s vnitřností; dokud to činíme, nemůžeme nic začínat s pravým svatým obrazem, protože ten nemá žádnou vnitřnost. Opět přesněji řečeno; žádnou lidskou, psychologickou. Kdybychom už chtěli mluvit o vnitřnosti, pak bychom se museli odvážit říkat, že v něm lze znamenat božskou vnitřnost, oblast extase, sféra "nebe" — jestli si dobře vzpomínám, učí také tak skutečně staří mistři ikon. S tím také souvisí, že obraz nemá žádnou "psychologii" v běžném slova smyslu, má skutečnost, bytí, moc. Zde není co analyzovat a "rozumět", nýbrž zde se projevuje něco vládnoucího, a vnímá-li to člověk správně, pak oněmí, zírání, klaní se. Posvátný obraz a náboženský obraz, které by byly zcela takové, jak je zde řečeno, přirozeně neexistují. Ve skutečnosti se nenajdou žádné čisté typy.

Smysl posvátného obrazu je, že Bůh se zpřítomňuje. Tuto "přítomnost" blíže určit je těžké. Věřící přirozeně, ukazuje na obraz, neřekne: "To je Kristus". Je-li to však pravý náboženský obraz, a on je schopen to vidět správně, také jen prostě neřekne: "To představuje Krista". Co míní, je něco třetího, jiného. Novodobé cítění mluvívá vůči takovým výrokům ihned o "zvěčnění" zbožnosti, a zastupuje proti nim "duchovní" nazírání. Vpravdě však nezískalo vyšší stanovisko, nýbrž ztratilo smysl (orgán nebo čidlo) — smysl právě pro toto zvláštní. Můžeme to nazvat smyslem pro mysterium, nebo pro liturgii, nebo, všeobecněji řečeno, pro symbol. Oč se jedná, je jakási vlastní, od jiného neodvoditelná forma zpřítomnění: zpřítomnění posvátným obrazem. Vnímá se zvláštním aktem: postřehnutím božské přítomnosti v obraze — nebo aspoň možnosti této přítomnosti, jejím očekáváním, jejím tušením. Na ni odpovídá zvláštní chování: úcta, záchvěv, vzývání, posvátná bázeň a zároveň naléhavá touha.

Náboženský obraz nechce ani tak vyjadřovat svatou skutečnost jako zažitou skutečnost. V něm přichází k uplatnění zkušenost jako taková, a to tolik, že se snaží získat převahu nad předmětem zkušenosti. Následkem toho se cítí zbožný, bytí byl náboženský obraz sebemocnější, sebedeblší, sebevnitřnější, před ním a s ní (zkušeností) dohromady v lidské oblasti. Co tu mluví, je člověk. Věřící, Bohem uchvácený, Bohu oddaný, jistě, ale právě přece člověk... Před pravým posvátným obrazem se netážeme: proč to umělec pociťuje takto, jaká nálada doby a jaký temperament mluví z obrazu. Dojem je druhu naddějinného. Něco absolutního

a věčného se zdá vystupovat. Neptáme se: Kdo to udělal; jak to začal; co dokázal? Lidské dílo ustupuje do pozadí. Svátá přítomnost vládne. Před náboženským obrazem naproti tomu cítíme osobnost určitého člověka. Co otrásá a uchvacuje, je síla zážitku vyjadřující se v obraze a velikost díla; stojíme ve srozumění, člověk před člověkem. Psychologie a historie jsou na místě. A rovněž estetika, porozumění a znaleství, neboť se zde poznává dílo jako takové. Na pravý posvátný obraz nepoužije lehko čistě cítící člověk pojmu "uměleckého díla"; alespoň jej slovem a tónem blíže určí. Muž, který tvoří posvátný obraz, není "umělcem" v našem smyslu. "Netvoří", bereme-li to slovo tak, jak jej blíže užíváme, nýbrž slouží. Ukáže se mu, obdrží pokyn a příkaz, a udělá obraz, jak má být, aby se umožnilo svaté zpřítomnění. V náboženském obraze má člověk zcela jinou Iniciativu. Jeho osobní vynalézavá a tvůrčí síla je docela jinak účastna. Nechce připravit místo, kde by mohla předstoupit přítomnost, nýbrž představit, co jeho fantazie vytváří; vyjádřit, co jeho srdce cítí — právě "tvořit umělecké dílo". Tomu odpovídá chování pozorovatele: obdivuje obraz, rozumí mu, hodnotí jej, řadí jej do souvislosti lidského tvoření vůbec.

Posvátný obraz obsahuje něco nepodmíněného. Souvisí s dogmatem, svátostí, objektivní skutečností Církve. Mohli bychom rozumět, jestliže umělec, který chce tvořit posvátné obrazy, potřebuje ordo, jakési pověření od Církve. Snad znáte novelu od Nikolaje Leskova "Zapečetěný anděl"? Nevím nic, co by k pochopení ikony — a ta je jistě posvátným obrazem — lépe pomáhalo jako toto mistrovské vyprávění. (V náboženském obraze pokračuje dogma; objektivní ne z "prožitku", nýbrž z představy. Vyložení a rozvinutí pravdy vystupující ze svaté nauky. Je sbratřeno theologií, a obraz může odtud být objektivní heresí. V posvátném obraze pokračuje svátost, pous operatum milosti. K němu se blíží věřící jako k posvátné moci — která se přirozeně, jak to vyjadřuje novodobý subjektivismus, nestaví "mezi něj a Boha", neboť je to Boží moc sama, o kterou se jedná, také nevyklučuje osobnost člověka, neboť tato moc se obrací na osobu, ale takovou, která má strukturu iniciativy v sobě stojící, vzývající, působící.

Zcela jinak náboženský obraz. Je v souvislosti s osobním, křesťanským životem. V něm pokračuje myšlení víry, vnitřní zápolení a hledání, úlohy a nouze bytí. Vpravuje se do vyučování a zprostředkuje poučení. Patří k duchovní správě, přináší povzbuzení a útěchu. Slouží náboženské výchově, uvádí platné obrazy věřícímu lidstvu, ovlivňuje a formuje přijatelný život.

Posvátný obraz má autoritu. Je to kerygma. Vyhlašuje, že Bůh jest. Nařizuje, aby člověk vzýval. Působí: vyslyšení, otřes, osvobození, v krajní možnosti zázrak. Zdvihá člověka z vlastního, prostoru do jiného nad ním, do řádu plného moci. V něm se s ním něco děje; je očišťován, spořádán, obnoven, proměněn. Potom je zase propouštěn do svého denního života; dostane však s sebou něco: rozkaz a sílu. Také zde mluví nová doba o falešné bezprostřednosti, zvěčnění, čarování. Zase je odpověď, že se nerozřeší základ věřícího života tím, že se uvede jeho zkaženost. Vpravdě je tento základ v křesťanském životě, a může být jen otázka, kde leží jeho smysl a jak se správně vzdělává a zařazuje.

Náboženský obraz nemá autoritu, nýbrž jen sílu vnitřního bytí a života. Nestojí nad věřícím člověkem tak, jakoby mluvil shora nad ním, zásadně tedy, nýbrž jen a skutečně, pokud tvoří jakési stupňování toho, co, méně čistě a silně, žije v samém rozjímajícím člověku. Snad ho vede nad sebe sama, ale v jeho vlastní linii, chová se k němu pedagogicky; objasňuje mu jeho nitro. Dává mu cítit, že má a může přijít dále. Činí mu chaos života schůdným a pomáhá mu jít. Staví se k němu, ukazuje mu možnosti a uvolňuje vnitřní síly uskutečnění.

Posvátný obraz je svatý, v přísném slova smyslu. Nejen eticky, nýbrž nábožensky. A nábožensky ne ve smyslu osobní zbožnosti, nýbrž objektivně, ve smyslu numinosního majestátu. V něm lze znamenat tremendum, něco nepřístupného nádherně strašného. Uvádí člověku na vědomí, že je, v přísném slova smyslu tvorem. Táhne hranici. Od něho pochází tožzva: "Zuj obuv ze svých nohou!" Zakazuje každou netečnost a nutí člověka k důstojnému vystupování tvora při posvátných úkonech. Poněvadž je sám svatý, posvěcuje toho, kdo k němu přistupuje nebo jej žene zpět. Poněvadž je vzdálený, vykazuje přistupujícímu jeho místo. Působí řád.

Náboženský obraz naproti tomu spočívá ve vztazích podobnosti a přechodu. V něm sestupuje cosi božského a člověčenství vystupuje. Staví mosty. Před ním je důvěrnost možná. Volá, abychom se všichni i abychom přežili. Vniternost člověka jde dále do obrazu a obraz může být vnitřností uchvácen, přizpůsoben, učiněn kusem vlastního života.

Příslušným místem posvátného obrazu je svatyně, cosi odloučeného a uzavřeného. Do ní vcházíme, z ní opět vycházíme. Brána Je v pohybu, otvírá se a zavírá. K němu přicházíme zdaleka. Putujeme k tomu místu, kde stojí svatyně a vracíme se zase, dojeti a omilostnění do domova a bydliště. Je zajímavé, že k "milostnému obrazu" — jedné formě posvátného obrazu — často se pájí legenda o jeho vzniku podle níž na toto místo spadl s nebe nebo zdaleka byl přinesen. Byl určen na toto místo, byl sem odkázán. Nebo chtěl tam s jakousi tajuplnou samostatností. Zde vládne a zde má být vyhledáván. Náboženský obraz sice také stojí v kostele, ale jen pokud je místem náboženské zkušenosti, místem útěchy a neliší se podstatně, nýbrž jen stupněm od "tiché komůrky". Tak nemá mít přicházení a odcházení, které k němu přivádí a odvádí žádný kvalitativní, nýbrž jen jakýsi časový a prostorový charakter. Neobsahuje "krok" přes hranici, který má být učiněn na cestě k posvátnému obrazu, nýbrž znamená jen skutečnost, že musíme jít právě k tomu, který je někde jinde.

To jde dále následovně: posvátný obraz je přikázán "veřejné" sféře a stojí tudíž na oficiálním místě, v kostele, který kanonicky řečeno, má povahu veřejného práva, nepatří ani do všeobecné ani do soukromé sféry. Proto se nemůže stavět ani "někam ven", ani se nemůže brát s sebou "domů". Snad se vynáší na náměstí a přes pole, tady však nezůstává, nýbrž vrací se opět do svatyně. Také v domácí oblasti nemůže zůstat jako to, čím jest. Zde však je v domě a správně se k němu přistupuje, tvoří ihned posvátnou enklávu: vybrané místo na stěně, kout, komoru, které se v tomto duchu už

nenalézají v domě jako obydlí, nýbrž jsou pokračováním svatyně a svou jemnou ale ostrou linií se odlišují od ostatního užitkového prostoru.

Prostor náboženského obrazu je naproti tomu předem pokračováním soukromého. Pokud se nalézá v kostele není kostel toliko vybraným a posvěceným místem Božího tajemství a oficiálním místem objektivně složené Církve jako spíše domovem modlícího se společenství a zbožného jednotlivce. Tak může být obraz bez dalšího přenesen do privátní sféry nebo být od počátku do ní vpraven. Může být "doma", v obytném prostoru; a skutečně, jak je tomu také u ikony na stěně nebo obrazu zachráněném před zkázou, nýbrž záměrně. Je předem v prostoru člověka a je jeho druhem. Sdílí jeho život a věřící se cítí v něm vyjádřen.

Pravý posvátný obraz pochází z Ducha Svatého, pneuma! ... Přirozeně je jako dílo vyvolán uměleckou silou, které sama je věcí nadání; také inspirace náboženského umělce je částí lidové tvořivosti. Dále je třeba dodat, že každý skutečně věřící malíř nebo sochař, který chce vytvářet obsahy zjevení a křesťanského života, a tím tvořit nejen umělecké dílo, nýbrž prvek nového stvoření, tedy jako umělec chce být křesťanem, potřebuje milost Ducha Svatého. Posvátný obraz je však ve zvláštním smyslu pod vládou Ducha; slouží jeho dílu v kostele — odpovídaje způsobu jak slouží myšlení, když ho vede pravá theologie. Viz místo v knize Exodus, kde je řečeno, že Pán jménem povolal muže, kteří měli provést stánek úmluvy: "Duchem Božím je naplnil, uměleckým smyslem, úsudkem a věděním o každém díle, a aby vymysleli plány, aby je provedli ve zlatě, stříbře nebo mědi, aby řezali kameny, aby do toho dali výtvarné umění, aby vyřezávali ze dřeva, zkrátka díla každého druhu aby umělecky prováděli. Také dar vyučování jim vložil do srdce" (35, 31-34). Je to objektivní vláda Ducha, která je příkázána celkové souvislosti přesahující jednotlivce, svatému Božímu plánování, a staví tvořícího do jeho služby, podobně jako duch prorokování činí s věštcem. (Snad je to dovoleno pod charismaty letnic, o nichž mluví Pavel ve 12. kapltole 1. dopisu Korintánům, spatřovat také dar posvátného umění.) Odtud pochází cosi zvláštního neosobního velké tvorby posvátných obrazů při nejsilnějším nasazení sebe. Je neosobní jako prorocké slovo.

Také pravý posvátný obraz pochází z posvátného pohnutí. Říká-li stejná kapitola v dopise ke Korintským, že nemůžeme ani vyslovit "Pán Ježíš" leč "v Duchu Svatém", nemůžeme se modlit, leda že On nás učí, pak může také křesťanský umělec jiného druhu tvořit, jen když je pohnut. Ale toto pohnutí se děje z čehosi osobitého. Neběží po dráze objektivních řádů, posvěcených tradicí, platného typu, nýbrž ceetou osobní zkušenosti a zvláštního založení a splývá zato jinak s individuálním tvůrčím podnětem. Z posvátného obrazu mluví Duch, jako On vládne v Církvi jako v celku, zaměřen na to, formovat obec, vést dějiny, uskutečňovat tvářnost země, v náboženském obraze vládne tentýž Duch, ale pokud On vyvolává bezprostřednost vztahu mezi lidským Já a Bohem, "Bůh a má duše, jinak nic" a vede spletité cesty prozřetelnosti jednotlivce.

Zlé, ale velmi, ostré světlo obdrží každý fenomen z jemu vlastní možnosti zkázy. Jestliže se posvátný obraz zvrhne, pak se stává ztrnulým, prázdným chladným.

Jeho vznešenost se mění v neživotnost. Ztrácí vztah ke skutečnému životu. Vysychá na schema, alegorii, na pouhý záznam abstraktních pojmů. Anebo ožívá zlým způsobem, stává se magickým. Možnosti zvrhnutí náboženského obrazu jdou jiným směrem. Především jde o to, že v něm samém jakož i ve vědomí rozjímajícího převažují hodnoty díla: umělecký výkon, jistota nebo diferencovanost psychologie, krása, něco zajímavého a estetického a smyslného, které patří k nejhoršímu, co může přinést dekadentní kultura.

Dějiny jak se zdá ukazují, že posvátný obraz je připojen zvláštním způsobem k ranným dobám — vzpomeňme na pojem archaického — zatím co náboženský obraz se vynořuje v pozdějších poměrech. Tak nalézáme pravé posvátné obrazy v ranně křesťanském, románském a ještě prvním gotickém umění; potom proniká náboženský obraz. Ocšem můžeme mluvit u GRÜN WALDA, který ještě jednou shrnuje všechny prostředky gotiky, opět o pravém posvátném obrazu; ovšem ve formě nejvyšší diferencované a právě tím trochu problematické. Potom zdá se zcela mizí a ještě se jen objevuje ve formě "milostného obrazu", ten však nesmí být brán, přísně vzato, vůbec pod hlediska umění, spíše náleží zcela náboženským kategoriím. (K tomu jakési — zcela uctivě míněno — přirovnání. Často nespadá panenka, kterou dítě obzvláště miluje, pod jakákoli měřítko věrnosti přírodě nebo spíše vkusu, nýbrž je ošklivá, snad úplně neforemá. Je však naplněna nežností a nadto životním zážitkem dítěte a platí mu za nejumělečtější výrobek uměleckého průmyslu. Něco podobného platí o cítění lidu, jestliže milostný obraz nevykazuje žádné estetické hodnoty, ale je nasycen hlubokými, dlouhou dobou nastrádanými a se základním prožitkem života souvisícími náboženskými vlatnostmi. Smích vzdělců nad ošklivostí mnohých poutních obrazů je nejen neuctivý, ale i velmi nevědomý.)

Tak vzniká otázka, zda je pro nás vůbec ještě možný nějaký posvátný obraz ... Že se pociťuje touha po něm, zdá se jistým. Je v souvislosti s oním hnutím, které nazýváme, liturgickým; tedy s přáním, abychom vyšli z novodobého subjektivismu do křesťanského života určeného rozvojem nového stvoření. Skutečnost, že sociologická struktura se mění z individualistické na celostátní, průběh jde dále do všeobecná.

Právě tak jiná skutečnost, že náš duchovní život přesunuje těžiště z problému na princip, z hledání na budování, z psychologického na ontické. Tak snad smníme připouštět nejen přání, ale i možnost, že znovu může povstat posvátný obraz. Ovšem by k tomu náležela i přiměřená vnitřní zkušenost — "zkušenost" rozuměná ne ve smyslu náboženského pohnutí, nýbrž že se setkáme s pravou skutečností Ježíše Krista a Boha. Tím jsme se však octli u otázky náboženského tvoření: jakým způsobem může být odsunuto stranou to psychologické, racionalistické, morálně vhodné, nábožensky organisátorské a technické, a věřící může být opět přiveden na skutečnost Boha, na skutečnost Krista, na skutečnost vyvíjejícího se nového stvoření

...

(Romano GUARDINI)

Umělecká díla — Svátosti lidské lásky

Krásná umělecká díla v kostele nás zajímají jen málo, nejsou-li zároveň svátostmi prosté lidské lásky. Vniterný svět, v němž umělec se noří hluboko do přírody, musí v kostele zjevovat jeho tajemnou příbuznost s vlastně křesťanským řádem, musí v něj ústit, v něm se zdokonalit a nad něj vycházet. Ale kde je pak, konkrétně řečeno, tento řád? Je v těch kteří z Krista žijí. Ve velmi pokorné, velmi tajemné lásce, zůstává-li jen dosti věrná svému vnitřnímu smyslu, aby poznala kvalitu vnitřního světa, do níž ji vede genius, leží všechna naše naděje obnovy.

(P. Pie RÉGAMEY)

Zodpovědnost a možnosti zadavatele

Zdařilý dům Boží předpokládá omilostněného architekta; náčiní a obraz opravdového umělce. Oba ale potřebují neméně příkazce ve věci znalého nebo aspoň dobré vůle. Tak zapomíná náš úsudek o přítomném stavebním umění příliš často na rozhodující postavení a zodpovědnost stavebníka za to, co stojí nakonec před námi jako hotová budova. Kostel by měl být, jako každá budova, výsledkem společné námahy stavitele a stavebníka. Architekti si dnes vůbec nestěžují na nedostatek vlivu stavebníků. Myslí jen, že tento vliv se vykonává na falešném místě. Mícháme-li se hlavně do stavebně uměleckých a stylistických otázek, prosazujeme tu nějakou změnu, tam něco vytýkáme, až je původní plán zkažen. Na otázku architektů po všeobecných a místních požadavcích bohoslužby zůstaneme naproti tomu odpověď dlužni. Tutéž stížnost vznášejí tvořící umělci. Čekají na ikonograficky přesně formulované příkazy a precísní údaje o obsahu a místě obrazu, narážejí však místo toho na kritiku dobového slohu. Přitom otvírají tyto otázky architektů a umělců příkazci jeho vlastní působišťe při stavbě a zařízení kostela. Jak oblažujícím by muselo být pro něho, otevřít umělci opět plodný svět ikonografie nebo architekta příkladně podnítit, aby při návrhu Božího domu pamatoval také na texty svčení kostela. Jak krásný úkol by se nabízel stavebníku, kdyby po skončení stavby kostela věnoval svoji pozornost založení "malého církevního obvodu": organickému shromáždění farního domova, farní knihovny a farního domu kolem kostela, kdyby do svého plánování zahrnul hřbitov a problém jeho pomníků.

Dobří architekti už, dávno našli řešení pro "církevní obvod", sochaři už dávno našli důstojné označení hrobů. Bylo vždy přednostním právem církevního příkazce, precizovat umělci a architektu požadavky kultu a místních podmínek. Pro čistě umělecké a stylistické otázky pokládali sa velcí příkazci naproti tomu povážlivě za nepříslušné.

Příkazce si mnohdy není vědom rozhodující zodpovědnosti. Litujeme, že se tak málo stavitelů a umělců věnuje církevní úloze. Tážerae-li se velkých architektů, malířů a sochařů, proč se od této úlohy odtahují, odpovídají: Nedostali jsme nikdy příkaz. Stejnou odpověď dostáváme od mladých umělců. Nezapomeňme: církevní umělecké dílo začíná u příkazce. Měl by nejen dávat příkaz starým chrámovým umělcům a také nechodit do prvního nejlepšího obchodu, hledá-li náčiní nebo roucho. Ohlédněme se po pravých umělcích a dejme jim nějakou naději, nechme jim čas a čekejme v trpělivosti na jejich dílo. Kdo sám nezná žádného architekta nebo umělce, jemuž by mohl svěřit s čistým srdcem své představy k uskutečnění, nechť se obrátí s důvěrou na znalce přítomného umění. Tím si nic nezadá.

Příkazce často důvodňuje svůj zásah do umělecké oblasti míněním své obce. Kdo má nějakou zkušenost ve "výzkumu mínění", bude namítat, že je těžké, nebo přesněji řečeno nemožné, zjistit vhodné mínění společenství. K tomu by zbývalo podotknout, že dějiny neznají žádný příklad pro to, že umělecká díla se uskutečňovala usneseném většiny. Kdo skutečně myslí na křesťanskou obec a její situaci, musel by se rozhodnout spíše pro novostavbu kostela a jeho náčiní a obraz.

Církevní příkazce může dnes činit, co vždycky činil: dát naději legitimnímu umění doby. Na pováženou by při tom byla dějinná situace dnešní doby. Je začátkem a jako každý začátek lze ji jen jednoduše a přísně uskutečnit. Kdo se jako příkazce a umělec drží v jejích mezích, učiní přesto zadost nejen své době, ale obstojí také před budoucností.

(Anton HENZE)

Objektivita náboženského umělce jako objektivita kazatele potřebuje normy: pravidla víry, předpisy církevní nauky atd. Ale bez Ducha Božího a bez lidského cítění, které Duch Boží žene vzhůru a neuspává, zabíjí litera. A sice dokonce litera Božího slova, jak je precisuje svatý Tomáš. Víra je živá jen ve společenství lidské mysli a srdce Božího. Víra pracuje platným způsobem jen tehdy, pracuje-li mocí tohoto společenství, což také vždy vytváří: posvěcené slovo, křesťanské umění života nebo stavební umění viditelného chrámu Božího.

(P. Pie RÉGAMEY)

Obsah

Stavba kostela v duchu koncilu.....	1
Zásady pro stavbu kostela.....	4
Práce pro dům Boží — služba pro Boha	4
Zásady o zařízení domu Božího	4
Forma kostela a postavení oltáře.....	5
Vnějšek domu božího	5
Nouzové koately.....	5
Oltářní okruh	6
Oltář	6
Oltářní kříž	6
Vybavení a výzdoba oltáře	6
Oltářní svícny a svíčky	7
Oltářní roucha a korporály	7
Svatostánek.....	7
Výzdoba oltáře	7
Křtitelnice	7
Křížová cesta	8
Varhany	8
Zvony	8
Nátěr a vymalování	8
Okna	9
Osvětlení	9
Parementa.....	9
Prohlídky	10
Směrnice pro vzhled domu božího z ducha liturgie	11
Základy	11
Důsledky	12
Sakrální umění — liturgické nářadí a roucha.....	17
Pokus o teologii stavby kostela.....	19
Liturgie a kostel.....	25
Poselství prázdna	28
Architektura — utvrzuje ve víře	28
Výzdoba kostelů.....	28
Náboženský obraz a posvátny obraz.....	30
Umělecká díla - Svátosti lidské lásky	36
Zodpovědnost a možnosti zadavatele	37
Obsah	39